

marife

dini araştırmalar dergisi

Turkish Journal of Religious Studies

cilt / volume: 22 • sayı / issue: 1 • yaz / summer 2022

Covid-19 Salgınının Hatırlattığı Bir Hristiyan Azize: St. Corona ve Kültü

A Christian Saint Remembered by The Covid-19 Pandemic: St. Corona and Her Cult

Halil Özel

Doktora Öğrencisi, Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı

PhD Candidate, Bursa Uludag University, Social Science Institute, Department of Philosophy and Religious Studies

Bursa / Türkiye

711821001@ogr.uludag.edu.tr | <https://orcid.org/0000-0002-0906-6810>

Article Type / Makale Tipi

Research Article / Arařtırma Makalesi

DOI: 10.33420/marife.1064288

Article Information / Makale Bilgisi

Received / Geliş Tarihi: 01.02.2022

Accepted / Kabul Tarihi: 08.04.2022

Published / Yayın Tarihi: 30.06.2022

Cite as / Atıf: Özel, Halil. "Covid-19 Salgınının Hatırlattığı Bir Hristiyan Azize: St. Corona ve Kültü". *Marife* 22/1 (2022): 113-149. <https://doi.org/10.33420/marife.1064288>

Plagiarism / İntihal: This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software. / Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

Copyright / Telif Hakkı: "This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 (CC BY-NC-ND 4.0) International License." / "Bu makale Creative Commons Atıf-GayriTicari-Türetilemez 4.0 (CC BY-NC-ND 4.0) Uluslararası Lisansı altında lisanslanmıştır."

e-ISSN: 2630-5550

www.marife.org

Covid-19 Salgınının Hatırlattığı Bir Hristiyan Azize: St. Corona ve Kültü

Özet

Koronavirüsün pek çok sahada olduğu gibi dinî sahada da etkileri ve sonuçları olmuştur. Bunlardan biri ise Hinduizm ve Hristiyanlık özelinde görülebilecek yeni tanrıçaların doğuşu ve eski bir azize ile kültürün güncellenerek yeniden işlev kazandırılmasıdır. Salgının patlak vermesinden çok kısa bir süre sonra, Hindistan'da Corona Devi ve Corona Mata gibi yeni tanrıçalar ortaya çıkmaya başlamıştır. Tanrıçaları var edenler, bu tanrıçaların, koronavirüs ve salgınla ilgili bazı nesne ve tasvirleri yansıttıkları putlarını dikmeyi, adlarına tapınaklar inşa etmeyi ve hatta bu tapınaklara rahipler tayin etmeyi de ihmal etmemişlerdir. Tarih boyunca çiçek, suçiçeği, veba ve kolera gibi çeşitli salgınlar karşısında korunmak için sürdürüle gelen bu Hinduist gelenek, koronavirüs salgınında da kendine mahsus şekilde ortaya çıkmıştır. Bahsi geçen tanrıçalara tapınan Hindulara göre koronavirüsün cisimleştirilmesinden ibaret olan bu putlara perestişin amacı, virüsün etkilerini hafifletmektir. Dolayısıyla bir tanrıça olarak şekillendirilen bu heykeller, virüsün kendisini temsil eden birer puttan başka bir şey değildir. Ona tapınanlar ise, bizzat kendi ifadelerine göre, onun yani virüsün şerrinden yine ona, yani virüsü temsil eden mezkûr tanrıçalara sığınıyorlardı. Hindistan'da, salgının renkli bir dinî gelenek üzerindeki etkileri arasında belki baş sırada sayılabilecek bu ilginç hadiseler yaşanırken, aynı anda, bambaşka bir coğrafya ve dinî bir iklimde de benzer bir gelişme görülmektedir. Dünyanın, Hinduizm gibi çok tanrılı bir dine sahip bu doğu köşesindeki yeni doğan söz konusu tanrıçalara mukabil; teslisçi tanrı anlayışının bir sonucu olsa gerek muğlak bir tek tanrı inancına sahip Hristiyan dininin hâkim olduğu Batı köşesinde ise yeni tanrıçalar zuhur etmese de, dinin kendi teolojik yapısına uygun olarak ilahi güçler atfedilen eski bir azize yeniden hatırlanıyordu. Bu gelişme, aslında ilgili dindeki kökleri çok eskilere dayanan azizler kültürünün modern bir yansımasını gösteren, güncel bir fenomen haline gelmiştir. Tarihleri boyunca Hristiyanlar da Hindular gibi salgın hastalık dönemlerinde salgından korunmak ya da kurtulmak için müracaat edebilecekleri ilahi olmakla birlikte somut merciler aramış ve bu mercileri azizlerde bulmuşlardır. Zira şifa söz konusu olduğunda dinin kendisi kadar eski bir gelenek ve pratikler silsilesi mevcuttur. İsa Mesih'ten havariilere ve onlardan da azizlere intikal ettiğine inanılan özel bir yetenek kapsamında değerlendirilen şifa, pek çok defa tıbbi değil dinî pratiklerden ve özellikle de mucizelerden beklenen bir netice olmuştur. Bu inançla hareket eden Hristiyanlar, çeşitli salgın zamanlarında, daha önceden aziz ilan edilen bazı kimselere o anki salgından koruyucu oldukları kabulüyle müracaat etmişler ve onlardan şifa yahut koruma beklemişlerdir. Bu köklü inanç ve pratik, çok uzun bir zaman önce yaşadığı kabul edilen ve salgının adaşı olması hasebiyle ilgi uyandıran bir azizeyle, yaşadığımız salgın sırasında da kendini göstermiştir. Bu azize, St. Corona adında, hakkında farklı kaynaklarda farklı detaylar bulunsa da miladi ikinci asırda yaşadığı kabul edilen, kadın bir figürdür. Zaman içinde oduncular, kasaplar, mezar kazıcıları, hazine avcıları, mali sıkıntı çeken ya da bol paraya kavuşmak isteyenler, piyango, kumar ve bahis oyuncuları gibi farklı grupların, onu koruyucu (patron) azize olarak gördüğü ve adı etrafında bir kültürün oluştuğu bilinmektedir. Covid-19 salgını ile birlikte, salgına sebep olan virüsle aynı adı taşıması sebebiyle yeniden gündeme gelmiş ve kendisinin 'zaten' salgın hastalıklardan koruyucu azize olduğu iddia edilmiştir. Ancak tarihte böyle bir koruyuculuk işlevinin olduğu açık bir şekilde doğrulanmamaktadır. St. Corona, tarihte değilse bile, 'artık' salgınlardan ve özellikle de koronavirüs salgınından koruyucu bir azizedir. Bu çalışmada St. Corona'nın salgından koruyucu bir azize haline geliş süreci dijital medyanın verileri üzerinden takip edilecek ve ardından onun tarihî kişiliği tanıtılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Dinler Tarihi, Azizlik, Şifa, Covid-19 salgını, Koronavirüs, St. Corona.

A Christian Saint Remembered by The Covid-19 Pandemic: St. Corona and Her Cult

Summary

As in many fields, the coronavirus has had effects and consequences in the religious field. One of them is the birth of new goddesses and the updating and re-functioning of an old saint and her cult that can be seen in Hinduism and Christianity. Shortly after the pandemic outbreak, new goddesses, Corona Devi and Corona Mata, began to appear in India. Those who created the goddesses did not neglect to erect idols of these goddesses, in which they reflect some objects and depictions related to the coronavirus and pandemic, to build temples in their names and even to appoint priests to these temples. This Hinduist

tradition, which has been maintained throughout history to protect itself against various pandemics such as smallpox, chickenpox, plague, and cholera, has also emerged in its own way in the coronavirus pandemic. The purpose of these idols, which, according to Hindus, who worshiped the aforementioned goddesses, consisted of the incarnation of the coronavirus, was to alleviate the effects of the virus. Therefore, these statues shaped as goddesses were nothing but idols representing the virus itself. Those who worshiped her, on the other hand, took refuge in the aforementioned goddesses, who represented the virus, from the evil of her, that is, the virus, according to their own statements. While these interesting events, which could perhaps be counted as the first among the effects of the pandemic on a colorful religious tradition, were taking place in India, a similar development was seen in completely different geography and religious climate at the same time. In contrast to the newly born goddesses in this eastern corner of the world, which has a polytheistic religion like Hinduism; although no new goddesses appeared in the western corner, where the ambiguous monotheistic Christian religion was dominant, an old saint to whom divine powers were ascribed in accordance with the religion's theological structure was being remembered again. This development has actually become a current phenomenon, showing a modern reflection of the cult of saints, which has its roots in the religion concerned. Throughout their history, Christians, like Hindus, sought divine but tangible authorities that they could apply to protect themselves from pandemics or to get rid of pandemics and found these authorities in saints. Because when it comes to healing, there is a chain of traditions and practices as old as religion itself. Healing, which is considered within the scope of a special ability believed to be inherited from Jesus Christ to the apostles and from them to the saints, has often been an expected result from religious practices, and especially miracles, rather than medical ones. Acting with this belief, Christians applied to some people who were previously declared saints during various pandemics, assuming that they were protective from the current pandemic, and expected healing or protection from them. This deep-rooted belief and practice have also manifested itself during the pandemic we live in, with a saint considered to have lived a long time ago and arousing interest due to being the namesake of the pandemic. This saint, St. Corona, although there are different details about her in different sources, is a female figure accepted to have lived in the second century AD. It is known that over time, different groups such as lumberjacks, butchers, grave diggers, treasure hunters, those who are in financial trouble or who want to have plenty of money, lottery, gambling and betting players see her as a patron saint and a cult has formed around her name. With the Covid-19 pandemic, she came to the fore again due to the fact that she bears the same name as the virus that caused the pandemic, and it was claimed that she was the patron saint from pandemics. However, the existence of such a protective function in history cannot be clearly verified. St. Corona, if not in history, is now the patron saint of pandemics and especially the coronavirus pandemic. In this study, her process of becoming a patron saint from the pandemic will be followed through the data of digital media, and then her historical personality will be introduced.

Keywords: History of Religions, Sainthood, Healing, Covid-19 Pandemic, Coronavirus, St. Corona.

Giriş

2019 yılında başlayan ve hâlen etkisini devam ettiren koronavirüs salgını, ortaya çıkışından bu yana, sağlık başta olmak üzere ekonomi, toplum, siyaset, kültür, turizm, eğitim ve din gibi insan hayatının farklı pek çok alanında, bütün dünyayı, doğrudan ya da dolaylı olarak nüfuzu altına almıştır. Salgın yüzünden pek çok insan hayatını kaybederken daha fazla sayıda insan da hastalığı hafif ya da ağır şekilde atlatmış, pek çoklarının ise hastalığa yakalanmasa bile, kaygı bozukluğu ile hastalığa karşı alınan tedbirlerin neticesi olarak psikolojik rahatsızlıklardan muzdarip olduğu tespit edilmiştir. Salgının özellikle ilk yılında tam kapanma tedbirlerinin de bir sonucu olarak imalat zincirlerinde arz, tedarik ve nakliye sıkıntıları başlamış ve dünya çapında bir ekonomik kriz iyiden iyiye kendini gösterir olmuştur. İma ettiği menfi mana yüzünden her ne kadar 'sosyal mesafe' yerine 'fiziki mesafe' ifadesi tavsiye edilse de fizikî yakınlığın da sosyalleşmenin ön şartı oluşu hissedilmiş, salgından korunmak ve toplum hayatının sağlığı açısından zorunlu bu 'mesafe'lerin, başka birçok

açından pek de 'sağlıklı' olmadığı anlaşılmıştır. Dünya çapında bir salgın sürecini kendi ülkeleri için farklı birçok saha üzerinden yönetme sorumluluk ve imtihanı ile birdenbire karşı karşıya kalan siyasi otoriteler için ise bu süreç, ayrıca önem arz etmekte ve siyaset ve siyasiler adına uzun ve/veya kısa vadede bazı sonuçlarının kaçınılmaz olduğunu/olacağını düşündürmekte, hatta göstermektedir. Kültür ve turizm faaliyetleri bu süreçte kendi güzergâhını çizmiş, çeşitli kültürel etkinlikler ile turistik seyahatler bir süreliğine askıya alınırken, daha sonra ise salgın şartlarına uygun ve salgının dönüştürdüğü yeni içerik ve faaliyetlerle gündelik hayatta yer almaya devam edebilmiştir. Tedbirler dâhilinde askıya alınan ve salgının başlangıcından beri aralıklarla devam eden çevrim içi eğitim, yüz yüze eğitimin nitelikli bir eğitim için vazgeçilmez oluşunu iki yıllık bir tecrübe ile ortaya koymuştur. Salgının başlangıcından beri, kalabalıkların toplanma yerlerinden olan ibadethanelerin de önce uzun bir süre ziyarete kapanması¹ ve ardından belirli sayıda insanı temel tedbirlere uyma şartıyla kabul edebilmesi, bu sürecin genel dinî etkileri açısından akla ilk gelenidir, denilebilir. Bu çalışma için bizi doğrudan ilgilendiren ise, koronavirüs salgınının pek çok etkisi içinden dinî etkileri arasında sayılabilecek, Hristiyanlık içinde daha özel ve farklı bir vakadır. Hristiyanlığın, aslında, ilk devirlerinden beri epidemiy, pandemi ve ferdî hastalıklar karşısındaki geleneksel tavrının bir sonucu olarak görülebilecek bu vaka, Antik Çağ'da yaşamış ve azizlik statüsüne yükseltilmiş bir şahsın, söz konusu salgınla aynı isimlendirmeye sahip oluşu sebebiyle yeniden gündeme gelerek, yeni bir mana, ehemmiyet ve fonksiyon kazanmasıdır.

1. Hastalıklar, Salgınlar ve Azizler

Hayatı kuşatan ve hayatın neredeyse her sahasını koyduğu kurallar bütünü ve getirdiği kendine mahsus nizam ile hükmü altına alıp dönüştürme gayesi taşıyan dinin, sadece manevi olanda değil, maddi olanda da ortaya çıkan hemen her yeni durumu kendi dünya görüşü ile anlamlandırma hususiyetine sahip oluşu, bilinen bir gerçektir. Dinin bu temel özelliği, her bir dinî gelenekte birbirinden farklı şekillerde kendini gösterebilir. Aynı anda bütün dünyada yaşanan koronavirüs salgınının ise bu durumun tekrar etmesi açısından güzel bir örnek teşkil ettiği söylenebilir. Salgına sadece eski ve müesses dinlerde değil, yeni dinî hareketlerde de birbirinden

¹ Türkiye'de cami ve diğer ibadethaneler koronavirüs tedbirleri dâhilinde 16 Mart 2020-29 Mayıs 2020 tarihleri arasında kapalı kalmış, 29 Mayıs 2020 itibariyle tedbirlere uyma şartıyla yeniden açılmış ancak Cuma namazı gibi toplu ibadetler avlularda yerine getirilebilmiş, Ramazan ayında kılınan teravih namazları salgının başlangıcından bu yana iki Ramazan boyunca camilerde kılınamamış, ibadet esnasında mesafe kuralı 12 Kasım 2021'de sona erdirilebilirken maske kuralı ise devam etmiştir. Dünyanın farklı yerlerinde de cami, türbe, kilise, sinagog, Hindu tapınakları gibi ibadethaneler farklı sürelerle kapalı kalmıştır ve bu süreç hâlen aralıklarla devam etmektedir. Bu kapanmaların ve alınan tedbirlerin, ibadethanelerin ait olduğu dinlerin müntesiplerince ferdî olarak ya da toplu şekilde protesto edildiği de olmuş ve bu durum basına ve dijital yayınlara da yansımıştır. Bunlardan bazıları için bkz.: euronews, "Katolikler kiliseleri kapatan hükümeti protesto etti" (Erişim 24 Ocak 2022); BBC NEWS TÜRKÇE, "Koronavirüsü reddeden Rus rahip, bir manastırı zorla ele geçirdi" (Erişim 24 Ocak 2022); euronews, "Covid-19: Fransa'da yüzlerce kişi kilise ayinlerinin başlaması için gösteri düzenledi" (Erişim 24 Ocak 2022); TRT HABER, "İran'da türbelerin kapatılması protesto edildi" (Erişim 24 Ocak 2022); euronews, "İsrail: Covid-19 kısıtlamalarını protesto eden Ortodoks Yahudiler polisle çatıştı" (Erişim 24 Ocak 2022); Sputnik Türkiye, "Hindistan'da yüzlerce kadın Covid-19'a karşı dua etmek için tapınağa kadar sosyal mesafesiz ve maskesiz yürüdü" (Erişim 24 Ocak 2022); Yavuz Ercan, "Korona Cahillikleri", *İlkadım Dergisi*, (Erişim 24 Ocak 2022).

farklı tepkilerin gösterilmesi, dinî inanış ve görüşlerin aynı güncel mesele karşısında nasıl da farklılaşabildiğini gözler önüne sermiştir.² Dinlerin ve inananlarının hastalıklara yüklediği anlamlar, hastalığa karşı alınmasını istediği tedbirler ile iyileşme için uygulanmasını tavsiye ettiği çareler de birbirinden ve hatta kendi içinde de dönemden döneme az ya da çok farklılık arz etmektedir.

Hristiyanlık özelinde düşünüldüğünde, her şey gibi hastalıkların da Tanrı'dan geldiği ve iyileşmek için tıbbı müracaat edilmesi gerektiği şeklinde bir anlayışın yanı sıra, hastalığın Tanrı'nın bir uyarısı ya da cezası olduğu anlayışı da görülür. İkinci anlayışa göre tedaviye başvurmak, kişinin, kaderine razı olmamasından ve iman zafiyetinden kaynaklanır.³ Hastalık, afet ve salgınların sebebi kimilerince doğrudan Tanrı iken, başkalarına göre ise insanların kendileridir. Bazı Hristiyanlar hastalık ve günah arasında kadim medeniyetlerin hemen hepsinde görüldüğü gibi bir doğrudan ilişki kurup⁴ hastalıkların günahın bir neticesi olduğunu savunurken, bazıları da her şeyde olduğu gibi hastalıkta da ilahi bir hikmet görmekte, hastalık ve felaketlere sabredip isyandan kaçınanların mükâfata mazhar olacağını ileri sürmektedir. Hastalık ve musibetlerin sebebi olarak şeytanı gösterenler de bulunmaktadır.⁵ Hastalık söz konusu olduğunda günah, ceza ve şeytan üzerinden getirilen yorumların, bu kavramlara yaptığı vurgu ile bilinen Hristiyan teolojisinin bir yansıması olduğu söylenebilir.

Hristiyanlıkta hastalıklara karşı tedavinin tıbbi ve manevi tedavi olarak ikiye ayrıldığı görülür. Hastalıktan kurtulmak için tıbbı başvurmak konusunda Kitab-ı Mukaddes'te herhangi bir teşvik veya yönlendirme göze çarpmazken, hastalığın teşhisi, hastalıktan çıkarılacak kehanetler ve hastanın iyileştirilmesi gibi konularda gayri tıbbi pek çok talimat ve anlatıya yer verilmekte, özellikle günahların itirafı, dua, tıp dışı çeşitli usuller, mucizevâri uygulamalar gibi birçok unsur bulunmaktadır.

² Koronavirüse karşı dinî tepkilerin daha geniş ve genel tesbiti için henüz yeteri kadar zaman geçmemiş ve yeterli sayıda çalışma yapılmamıştır. Ancak Yahudilik, Hristiyanlık, Evanjelikler, Ultra-Ortodoks Yahudiler ve Müslümanların; son olarak da yeni dinî hareketlerden bazılarının hâlihazırdaki salgına bakışı ve tepkileri için şu çalışmalar incelenebilir: Sema Nur Uzun, "Yahudilikte Salgın Hastalıklarla Mücadele ve Aşılınmaya Karşı Yaklaşımlar: Covid-19 Örneği", *Oksident* 3/2 (2021), 181-205; Özcan Hıdır, "Kovid-19 teo-politiği: Evanjelikler ve Ultra-Ortodoks Yahudiler" (Erişim 24 Ocak 2022); Özcan Hıdır, "COVID-19 Süreci-Sonrası: Teolojik ve Teo-Politik Gelişmeler", *Küresel Salgının Anatomisi İnsan ve Toplumun Geleceği*, ed. M. Şeker - A. Özer (Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi, ts.), 780-783; İhsan Çarpıcıoğlu, Emine Kaya, *Pandemi Döneminde Türkiye'de Dini Hayat: Din Görevlileri Örneğinde Din Hizmetlerine Genel Bir Bakış* (Ankara: Diyanet-Sen, 2021); Muhittin İmlı, "Kutsal Dünyanın Virüsle İmtihani: Post-Pandemik Dönem ve Din", *Dini Araştırmalar* 23/57 (15 Haziran 2020), 65-94; Recep Önal, "Pandemiye Dini Yaklaşımlar ve Tartışmalar", *Modernitenin Pandemik Hâlleri: maskeli, mesafeli ve kırılğan*, ed. Fahri Çakı (Ankara: Nobel, 2020), 413-436; Emine Battal, "Yeni Dinî Hareketlerin Salgın Hastalıklar ve Tedavi Yöntemleri Karşısındaki Tutum ve Davranışları", *Oksident* 3/2 (Aralık 2021), 175-179. Yehova'nın Şahitleri'nden biri ile yaptığımız bir görüşmede (Eylül 2021) 'son zamanlarda' yaşanan pek çok şey gibi koronavirüs salgınının da dünyanın sonunun ve Mesih'in tekrar gelişinin yaklaştığına işaret ettiği, zaten bu günlerde yaşanan her şeyin kutsal yazılarda haber verildiği şeklindeki apokaliptik ifadeleri de konuyla ilgili fikir vermesi açısından burada zikredilebilir.

³ Hıdır, "COVID-19 Süreci-Sonrası: Teolojik ve Teo-Politik Gelişmeler", 780.

⁴ Sümer, Babil, Asur, Hitit, Mısır, Çin, İran, Yunan ve Roma gibi kadim medeniyetlerde hastalıkların, kişinin günahlarının, işlediği suçların, çirkin fiil ve davranışlarının, kötü ahlakının bir sonucu olduğu inancına dair bir çalışma için bkz. Veli Atmaca, "Eski Medeniyetlerde Günah-Hastalık İlişkisi veya Tanrı'nın Gazabı Meselesi", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 34 (2010), 99-121.

⁵ Önal, "Pandemiye Dini Yaklaşımlar ve Tartışmalar", 420.

Mesela Hristiyanlara göre “Eski Ahit”in Levililer kitabında deri hastalıklarının teşhisi ile bu hastalıklardan kurtulmak için uygulanması buyurulan fiillere bakıldığında, doğrudan ve yalnız kâhin müdahalesi ile yapılması gereken işlere rastlanmakta, tıbbi herhangi bir adıma tesadüf edilmemektedir.⁶ “Yeni Ahit” ise Hz. İsa’nın hastalıkları iyileştirme mucizeleri ile doludur. Hz. İsa’nın en mühim mucizeleri, çeşitli hastalara şifa bahsetme ve hatta ölüleri diriltme şeklinde gerçekleştiğinden, onun bu faaliyetlerine dair pek çok örnek sayılmaktadır. O, cüzzamlıyı hastalığından temizlemiş,⁷ beli doğrulmayan sakatları ayağa kaldırmış,⁸ eli çolak olanların elini düzeltmiş,⁹ dilsizleri konuşturmuş,¹⁰ felçlileri ayağa kaldırmış,¹¹ körlerin gözünü açmış ve kötürümleri iyileştirmiş,¹² sağırın kulağını açıp işitir hale getirmiş¹³ ve ölü bir delikanlı¹⁴ ile bir kızı¹⁵ diriltmiştir. İncillere göre İsa Mesih havarilerini yanına çağırıp onlara “bütün cinler üzerinde ve hastalıkları iyileştirmek için güç ve yetki” vermiş¹⁶ ve onlar da bu yetkiyle tıpkı onun gibi çeşitli şifa mucizeleri gerçekleştirerek köy köy dolaşarak hastaları iyileştirirken bir taraftan da Müjde’yi yaymışlardır.¹⁷ Hristiyan geleneğinde aynı zamanda ‘aziz’ unvanıyla anılan bu havarilerden Petrus’un doğuştan kötürüm bir dilenci¹⁸ ile yıllardır yatalak bir felçliye şifa bahsettiği,¹⁹ bunlar gibi harikulâde işlerin bir sonucu olarak “yoldan geçen Petrus’un hiç değilse gölgesi bazılarının üzerine düşsün diye, halkın, hasta olanları caddelere çıkartıp şilteler ve döşekler üzerine yatırır olduğu”; Pavlus’un ise kendi müdahalesi bir yana, vücuduna temas ettirilen peşkir ve peştamal gibi eşyaların bile hastalara götürüldüğünde hastalıkları yok edip kötü ruhları kovduğu²⁰ kaydedilmektedir. Yeni Ahit’in hastalıkların iyileştirilmesi için başvurulacak çareler sadedindeki tavsiyeleri de konumuz için kayda değer örnekler sunar. Mesela hastalıktan kurtulmak için günahların itiraf edilmesi²¹ ve kilise ihtiyarlarınca yağlanması²² öğütlenmektedir. Hristiyan teolojisinde özellikle Katolik ve Ortodoks gelenekte sakramentler arasında yer alan ‘günah itirafı’ ve ‘son/hasta yağlama’ sakramentleri, bu bağlamda dikkat çekicidir.²³ İsa Mesih’ten havarilere intikal eden bu şifa mucizelerini, onlardan sonra da azizler tevarüs etmiştir.

Türkçede Batı dillerindeki ‘saint’ kelimesinin mukabili olarak kullanılan ‘aziz’, Allah katında kıymetli, Allah dostu manalarına gelmektedir. Bu kavram,

⁶ *Kutsal Kitap (Tevrat, Zebur, İncil)* (Korea: Korean Bible Society, 2013), Lev.13:1-46, 14:1-32.

⁷ Luka, 5:12-13.

⁸ Luka, 13:11-13.

⁹ Luka, 6:6-10.

¹⁰ Matta, 9:32-33; 12:22.

¹¹ Matta, 9:2.

¹² Matta, 21:14.

¹³ Markos, 7:32-35.

¹⁴ Luka, 7:12-15.

¹⁵ Matta, 9:18-25.

¹⁶ Luka, 9:1.

¹⁷ Luka, 9:6.

¹⁸ Elç.3:2-8.

¹⁹ Elç.9:33-34.

²⁰ Elç.19:12.

²¹ Yakup, 5:16.

²² Yakup, 5: 14.

²³ Kürşat Demirci, “Ortodoksluk”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul, 2007), 33/409-414.

Hristiyanlığın ilk devirlerinde bütün Hristiyanları ihtiva edecek şekilde kullanılsa da daha sonra özellikle kilise uğrunda canını feda eden kilise bağlılarına bir unvan olarak verilmiş, ardından ise sahip oldukları iman yolunda türlü eziyetlere göğüs germek zorunda kalan, ancak ölüme mahkûm edilmemiş kimseler de azizlik kategorisine dâhil edilmiştir. Azizleri resmî olarak tespit edip kayıt altına almak için 332'de Roma Kilisesi tarafından tutulan ve azizleri faziletlerine göre sıralayan ilk azizler defterinde en başa bakire Meryem, havariler ve İncil kâtipleri ile diğerleri kaydedilmiştir.²⁴

Katoliklikte kendilerine çeşitli mucizeler atfedilen azizlerin mucizevi faaliyetlerinin başında şifa mucizeleri sayılmaktadır. Bu faaliyetlere muhatap olan insanlar, muzdarip oldukları hastalıktan ve kendilerine musallat olan şeytanlar ile kötü ruhlerden kurtulmakta ve hatta bazı istisnai durumlarda ölümler de dirilebilmektedir. Azizlerin, hastalıkları iyileştirebilmesi için hayatta olmaları şart değildir; onlar, ölümlerinden sonra da kendilerine müracaat eden inananlara şifa dağıtabilirler. Bu minvalde, ölmüş bir azizin mukaddes sayılan kalıntıları da (relikler) şifa bulmak isteyenlerin başvuracağı bir şifa kaynağına dönüşmüş ve kalıntıların saklandığı mekânlar kutsi bir hac merkezi olarak itibar kazanıp bedenî ve ruhi arınma peşinde koşan inananların ziyaret ettiği umut kapıları²⁵ olmuştur.²⁶ Hemen hemen aynı inanç ve uygulamalar Ortodokslukta da belirgin olmakla birlikte, Rus Ortodoks Kilisesi'nin bu konudaki tavrı daha ayırıcıdır.²⁷ Bu kiliseye göre tıp ilmi ne denli gelişirse gelişsin, azizlerin iyileştirme mucizelerinin yanında hiç mesabesinde kalmaya mahkûmdur.²⁸

Salgın hastalık dönemlerinde azizlerin hem hastalığı iyileştirme hem de hastalığa karşı savaşıma ya da savunma şeklinde iki yönlü işlev gördüğü görülür. Mesela insanlık tarihindeki en ölümcül salgın olarak kabul edilen Kara Veba²⁹ sırasında, Hristiyanların bu hastalığa karşı en yaygın tepkisinin dinî olduğu ve salgından korunmak için azizlere yoğun bir şekilde dua edildiği,³⁰ bu vebayı takip eden Milano

²⁴ Ömer Faruk Harman, "Aziz", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul, 1991), 4/332.

²⁵ Özellikle orta çağlarda azizlerin kalıntıları, hastalık ve şifa konularındaki rolleri, azizlere atfedilen hac merkezleri ve bütün bunların inananlar üzerindeki tesirleri hakkında bkz. Robert A. Scott, *Miracle Cures: Saints, Pilgrimage, and the Healing Powers of Belief* (California: University of California Press, 2011), 67-181.

²⁶ Kemal Polat, *Katolik Hristiyanlık'ta Azizlik ve Azizler* (Ankara: Salkımsöğüt Yayınevi, 2020), 205-207.

²⁷ Rusların hastalıktan kurtulmak için başvurdukları azizlerin başında yer aldığı söylenen (Abdimuhamet Mamytov, *Rus Ortodoks Kilisesi'nde Azizlik* (Ankara: Berikan, 2013), 154.) ve aslında Katolik ve Ortodoks kiliselerinin müşterek olarak itibar ettiği şifacı azizlerin başında da yer alan iki aziz ve doktor kardeşe dair müstakil bir çalışmada daha detaylı bilgi için bk. Jillian Harrold, *Saintly Doctors: The Early Iconography of SS. Cosmas and Damian in Italy* (Coventry: University of Warwick, 2007).

²⁸ Mamytov, *Rus Ortodoks Kilisesi'nde Azizlik*, 155.

²⁹ Kara Ölüm olarak da bilinen Kara Veba, 1347-1351 yılları arasında Avrupa'da zirveye ulaşmış büyük bir veba salgınıdır. Kara Veba ile başlayan ve dalgalar halinde gelen salgınlar dizisi yüzünden Avrupa nüfusunun yüzde 30 ila 60'ı hayatını kaybetmiş, Avrupa tarihi pek çok açıdan etkilenmiş ve dinî, siyasi ve iktisadî çalkantılar baş göstermiştir. 'Kara Veba' tabiri Türkçeye İngilizce 'Black Death' ifadesinin karşılığı olarak geçmiş olup bu ifade salgın dönemi kroniklerinde yer almamakta, ilk kez 15-16. asır İsveçli ve Danimarkalı tarihçilerinin eserlerinde karşımıza çıkmaktadır.

³⁰ Jo N. Hays, *Epidemics and Pandemics: Their Impacts on Human History* (California: ABC CLIO, 2005), 55.

Vebası³¹ sırasında ise sağlık kuruluşlarının, hastalığa karşı bir azizin şefaatinin talep etmek için bir dua merasim ve alayı düzenlenmesini talep eden kilise liderleri ile halkın bu teşebbüsüne, bulaşmayı engellemek adına mani olduğu ve onları öfkelen-dirdiği belirtilmektedir.³² Esasen Hristiyanlar, özellikle Avrupa’da veba salgınları tarihi boyunca, pelerini altına sığınan inananları, onlara atılan veba oklarından korur şekilde tasvir edilen Bakire Meryem başta olmak üzere farklı hastalıklar için çeşitli azizlere sığınmış ve onlardan medet ummuşlar, muhtelif hastalıklar ya da başka konularda âdet olduğu üzere veba için de müstakil bir aziz bulup³³ bilhassa ona müracaat etmişlerdir.³⁴ Belirli bir salgına dair somut örnekler olarak vermek istediğimiz veba özelindeki³⁵ bu misalleri başka hastalık, epidemiyoloji ya da pandemiler için daha pek çok çoğaltmak mümkündür.

Azizler kültürüyle ilgili bu arka planın bir tezahürü olarak, koronavirüs salgınının ilk aylarında, belirli azizlere ait bazı hac merkezleri ve ziyaretgâhların ziyaretçi sayılarında başlarda -muhtemelen zorunlu karantinalar ve şahsi tedirginlik sebebiyle- düşüş gözlenirken, daha sonra yereldeki güzergâh ve merkezleri ziyarette yükseliş olduğunu gösteren raporlar yayınlanmıştır. Bunlardan birine göre salgının ilk altı ayında bazı sınır ötesi güzergâhları izleyen hacı sayısında on kat düşüş yaşanır ve sınır dışındaki bazı merkezleri ziyaret etmek isteyen binlerce hacı, planlarını iptal edip yereldeki rotalara yönelirken, bu rotalardan mesela St. James güzergâhının Polonya kısmını tercih edenlerin sayısında belirgin bir artış ile Mont-Saint-Michele’i ziyaret eden insanların sayısında bir önceki yıla %20-30 oranında bir artış kaydedilmiştir.³⁶ Görüldüğü üzere salgın, azizlere dair inanç ve onlara ithaf edilen hac merkezleri ile mabetleri ziyaret ritüelini ortadan kaldırmak yerine, ancak kendi şartlarına uygun bir şekilde dönüştürmüştür. Dünya çapında bir salgının ortaya çıkardığı ilk korku ve tedbir ile kısıtlama getirilen sınır dışı seyahatlerle de açıklanabilecek bir sonuç olarak her ne kadar ülke veya bölge dışı ziyaretlerde tabii bir azalma söz konusu olsa da bu durumun mevcut azizler kültürüne dair kasti ve olumsuz bir tavır olmadığı, aksine yereldeki merkezlerin ziyaretlerindeki artışın gösterdiği gibi söz konusu inanç ve ritüellerin, şartlara uyum sağlayarak³⁷ devam ettiği açıktır.

³¹ Milano Büyük Vebası olarak da anılan bu veba salgını, 1629-1631 yılları arasında kapsayan ve Kara Veba ile başlayan veba salgınlarının bir parçasıdır. Salgın, Milano nüfusunun yaklaşık yarısını yok etmiştir. Salgının başladığı sene olan 1629’da 130 bin olan nüfusun, 1631’de 70 bine kadar düştüğü bilinmektedir.

³² Hays, *Epidemics and Pandemics: Their Impacts on Human History*, 108.

³³ Byrne ve Hays (2021, s. 304), bu azizin, İmparator Diocletian’ın emrindeki Romalı bir asker olup Hristiyan olduğu için şehit edilen Sebastian olduğunu, Hristiyanların İmparator Justinian dönemindeki büyük veba sırasında Sebastian’a dua ettiklerini belirtmektedir.

³⁴ Joseph P. Byrne - Jo N. Hays, *Epidemics and Pandemics: From Ancient Plagues to Modern-Day Threats* (California: Greenwood, 2021), 196.

³⁵ Vebadan koruyucu azizlere dair zengin bilgi ve malzeme için bkz. Boeckl, 2011, s. 78-91, 107-130 ve 191-194.

³⁶ F. Mróz, “The Impact of COVID 19 on Pilgrimages and Religious Tourism in Europe During the First Six Months of the Pandemic”, *Journal of Religion and Health* 60 (2021), 625-645.

³⁷ Hac merkezlerinde sıhhi güvenliğin artırılması ve geliştirilmesi için tavsiye edilen tedbir ve değişiklikler arasında, ziyaret edilen mekânlarda azizlerin kalıntılarına temas, kalıntıları öpme ve şifa havuzlarında banyo yapma gibi geleneksel dinî davranış ve alışkanlıkların yasaklanması tavsiyesinin yer alması (Mróz, “The Impact of COVID 19 on Pilgrimages and Religious Tourism in Europe During the First Six Months of the Pandemic”, 641.) dikkat çekicidir.

Dolayısıyla hâlen devam eden bir salgın özelindeki bu son örnek, salgın hastalıklara yönelik geleneksel Hristiyan tavır, inanç ve pratikleri açısından güncel ve önemli bir misal olmasının yanı sıra, salgın hastalık ile azizler kültürü ilişkisine dair şimdi ele alacağımız ve esas konumuz olan daha hususi ve güncel bir vaka açısından da öğreticidir.

2. Koronavirüse Karşı Koruyucu Tanrıçalar

Koronavirüs salgınının ortaya çıkışından bir süre sonra (Haziran 2021), Asya kıtasının Hindistan gibi dinî açıdan son derece renkli bir ülkesinin Uttar Pradeş eyaletinin bir köyünde yeni bir tanrıçanın doğduğu, kendisi için modern bir pagan tapınağı inşa edildiği ve tapınak için de hemen bir rahibin atandığı haberi verilip³⁸ tapınakta ibadet eden insanların şaşkıncu görüntüleri yayınlandı.³⁹ Geleneksel Hindu tanrılarını andıran, bir taşra tanrıçasına yaraşır şekilde acemice şekillendirilmiş görüntüsü, renkleri ve bu geleneksel görüntüsünün yanında, yüzünde taşıdığı modern bir nesne, yeşil bir tıbbi maske ile arz-ı endam eden, ancak kendisini var eden inanların, yine kendi aralarındaki bir arazi ihtilafının sonucu olduğu anlaşılan bir saldırı yüzünden birkaç günlük kısa ömrünü tamamlayan ‘Corona Mata’ adlı bu tanrıça (1 nolu şekiller), aslında Hindistan’da salgının ortaya çıkardığı ilk tanrıça değildi. Corona Mata’dan bir ay önce (Mayıs 2021), Tamil Nadu eyaletindeki bir tapınağın rahiplerince, Corona Devi adında başka bir tanrıçaya virüs salgınına karşı koruyucu ilahe olarak tapınılıyordu (2 nolu şekil).⁴⁰ Tapınak yöneticisi, daha önce çiçek, suçiçeği, veba ve kolera gibi salgınlar için de benzer tapınaklarının olduğunu,⁴¹ şimdiki salgında ise bir tanrıça olarak cisimleştirdikleri virüse tapınıp, hastalığın etkileri hafiflesin diye ona yakardıklarını söylemişti.⁴² Bunun epey öncesinde yani salgının ilk yılında ise, benzeri ferdi tapınmalara zaten başlanmıştı.⁴³ Mesela Kerala/Kadakkal’da bir adam, evinde koronavirüsün termokol bir replikasını yapıp önünde tapınarak dua ediyor (3 nolu şekil) ve sosyal medyada insanların kendisiyle alay etmesinden yakınıyordu.⁴⁴ Mumbai’de ise virüsün bir şeytan şeklinde ikonası yapılmış ve ‘CoronaAsur’ adlı bu şeytan (4 nolu şekil), merasimle yakılarak yok

³⁸ INDIA TODAY, “Corona Mata’ temple built in UP village, demolished after five days” (Erişim 24 Ocak 2022).

³⁹ İlgili tapınak ve burada tapınan insanların video görüntüleri için bk. THE TIMES OF INDIA, “UP: ‘Corona Mata’ temple razed by authorities” (Erişim 24 Ocak 2022); The IndianEXPRESS, “UP villagers set up ‘Corona Mata’ temple to seek divine blessings to ward off Covid-19” (Erişim 24 Ocak 2022).

⁴⁰ Corona Devi’ye tapınan ve çeşitli ritüeller gerçekleştiren rahiplerin görüntüleri için bkz. INDIA TODAY, “This Tamil Nadu Temple Got A Corona Devi Idol To Protect People From Covid”, *Youtube* (Erişim 24 Ocak 2022).

⁴¹ Hindistan’da çiçek salgını için ‘Hariti’ ve ‘Sitala’, kolera salgını için ise ‘Ola chandi/bibi’ isimli tanrılar gibi, salgınlara karşı koruyucu tanrılara tapınılmasına dair şu dikkat çekici makaleye bk. The IndianEXPRESS, “When fear leads to faith: The disease Gods of India” (Erişim 24 Ocak 2022). Sitala ve kültürü için ayrıca bkz. Progya Ghatak, “The Sitala Saga: a Case of Cultural Integration in the Folk Tradition of West Bengal”, *Rupkatha Journal on Interdisciplinary Studies in Humanities* V/2 (2013), 119-131.

⁴² ALJAZEERA, “‘Corona Devi’: Indian priests pray for mercy from COVID ‘goddess’” (Erişim 24 Ocak 2022).

⁴³ The IndianEXPRESS, “My own way of creating awareness’: Man in Kerala worships ‘Corona Devi’” (Erişim 24 Ocak 2022).

⁴⁴ INDIA TODAY, “Man conducts daily pujas for ‘Corona Devi’ in Kerala” (Erişim 24 Ocak 2022).

edilmişti.⁴⁵ Koronavirüse karşı tanrıçalar, Hintli bazı sanatçıların posterlerinde de güncellenen ikonografileri ile karşımıza çıkmıştır. Mesela Sandhya Kumari'nin 'Coronavirus Mardini' adlı tablosunda (5 nolu şekil), Shakti'nin kötülüğü öldürmesini andıran ve Hindular için çok tanıdık gelecek bir görüntü ile boy gösteren 'Hindistan Ana', elinde tuttuğu dezenfektan, maske, iğne, tıbbi bir çanta ve diğer tıbbi malzemelerle, zincire vurduğu koronavirüse üç çatalı bir mızrak ile saldırırken tasvir edilmiştir.⁴⁶ Corona Mata, Corona Devi ve CoronAsur, varlıklarını bir virüs ve onun yol açtığı salgına borçlu olmaları açısından, salgın sonrası dinler ve dinî inançların durumuna dair tartışmalar için ilginç birer fenomen olmuştur.

13 Ocak 2020'de resmen tanımlanan koronavirüs, Asya'da, kendi adıyla, bahsi geçen örnekler gibi yeni tanrıçalar doğururken, "dişi bir manevi iklimle sahip"⁴⁷ Avrupa'da ise yine kendi adını taşıyan fakat bu defa kendisinden asırlar önce doğmuş eski bir azizeyi yeniden 'taçlandırmıştır'. 'Koronavirüs', Latince 'taç' ve 'çelenk' manalarına gelen 'corön/a' kelimesinden,⁴⁸ virüsün elektron mikroskobu altındaki kraliyet tacını andıran görüntüsünden dolayı türetilmiş bir isim olup,⁴⁹ 'taçlı virüs' anlamına gelmektedir.⁵⁰ Dolayısıyla 'koronavirüs' adlandırması mevcudiyetini virüsün şekline borçluyken; Hintli yeni tanrıçaların hem varlığı hem adı ise, mevcudiyetlerini, bizzat, şeklinden dolayı adlandırılan virüse borçludur. Bununla birlikte tıpkı virüs gibi, adını, sahip olduğu doğrudan bir esas özelliğinden değil de dolaylı yoldan alan bir Hristiyan azize de varlığını değilse bile, asırlar sonra yeniden hatırlanıp gündem olmasını aynı virüse borçlu olmuştur: St. Corona.

3. Koronavirüse Karşı Sanal Dünyanın Dirilttiği Azize: St. Corona (Gerçek mi, Uydurma mı?)

Koronavirüs salgınının ortaya çıkışından birkaç ay gibi çok kısa bir süre sonra, Hindistan'da bahsi geçen yeni tanrıçalara tapılmaya başlanır ve hemen hemen bütün dünyada karantina tedbirleri uygulanırken, aynı anda Avrupa'da ise Hristiyan dini ve geleneği bağlamında, karantinadan azade olan sanal dünyada bir gelişme yaşandı: 6 Mart 2020'de bir web sitesinde, St. Corona adında bir azizeden, salgın hastalıklara karşı herhangi bir işlevinden bahsedilmeksizin, fakat şefaatinin dış ağrılarının geçmesi için de işe yarayabileceği detayıyla söz edildiği bir yazı yayımlandı.⁵¹ 11 Mart'ta ise bir televizyon kanalında bu defa "Azize Corona diye bir azize vardır ve o, *salgınlara karşı koruyucu bir azizedir*" (aksini belirtmediğim müddetçe vurgular bana aittir) başlığıyla bir haber yapıldı.⁵² Aynı gün başka bir internet sitesinde de St. Corona adında nispeten bilinmeyen bir azizenin varlığından ve

⁴⁵ Rashmi Shetty, "Coronasur: A Double-layered Iconoclash", *Utrecht University* (Erişim 24 Ocak 2022).

⁴⁶ Tulasi Srinivas, "India's goddesses of contagion provide protection in the pandemic – just don't make them angry" (Erişim 24 Ocak 2022). Tablo için bk. GALLERIST, "Maa Bharati On Coronavirus" (Erişim 24 Ocak 2022).

⁴⁷ Bu ifade Cemil Meriç'e aittir: Cemil Meriç, *Kırk Ambar* (İstanbul: İletişim, 2017), 2/287.

⁴⁸ Sina Kabağaç, Erdal Alova, *Latince Türkçe Sözlük* (İstanbul: Sosyal Yayınlar, 1995), "corön/a", 136.

⁴⁹ ACIBADEM, "Corona Virüsü (Koronavirüs) Nedir, Belirtileri Nelerdir?" (Erişim 24 Ocak 2022).

⁵⁰ Özlem Ak, "Koronavirüs. Soğuk Algınlığından Ölümcül Salgına! Küresel Kâbus", *Bilim ve Teknik* 53/628 (Mart 2020), 15.

⁵¹ Barbara Just, "Die heilige Corona – Gebieterin böser Geister" (14 Ocak 2022).

⁵² "There Is A SAINT CORONA, And She Is the Patron Saint Against EPIDEMICS" (Erişim 24 Ocak 2022).

salgın hastalıklara karşı koruyucu rolünden bahsedildi.⁵³ Virüsün hızla bütün dünyaya yayıldığı ve ciddi korku ve endişelere sebep olduğu o günden itibaren pek çok kişi ve kuruluş bu azizeden bahsetmeye başladı. 14 Mart'ta, Aziz X. Pius Topluluğu adlı bir internet sitesi, Azize Corona adında bir azizenin *var* olduğunu ve *veba ve salgınlara karşı koruyucu bir azize* olduğunu duyurdu.⁵⁴ Başlı çeken bu haberlerin ardından bazı sosyal medya, blog ve haber sayfalarında, çoktandır unutulmuş ve salgına sebep olan virüsle aynı ismi taşıyan, St. Corona adındaki bu azize gündeme düşerek uzun süre kendisinden söz ettirdi. St. Corona'nın duyurulması, başlarda şaşkınlıkla beraber elbette tabii bir tereddütle de karşılandı. Bazıları ilk tepki olarak bu isimde bir azizenin ne tarihî ne de menkıbevî olarak var olduğunu, dolayısıyla bunun tamamen uydurma bir bilgi olduğunu savunurken, çok geçmeden St. Corona'nın tarihî bir şahsiyet olduğunu ortaya koyan bilgiler de paylaşılmaya, yazılar yazılmaya başlandı. Bunlardan Aleteia adlı popüler bir Katolik internet sitesine göre böyle bir azize tarihî olarak kesinlikle vardı, kalıntıları dokuzuncu yüzyıldan beri Kuzey İtalya'daki Anzu'da bir bazilikadaydı⁵⁵ ve dahası o, *salgın hastalıklardan koruyucu bir azize* idi. "Böylece", diye yazılıyordu sitedeki ilgili haber yazısının sonunda, "St. Corona hakkında şunu söyleyebiliriz: Takdiriilahi bize onu tam da şu anda lütfetmiştir ve onunla birlikte kesinlikle tüm azizler bu dehşetli haldeki dünyamız için bize dua ediyorlar."⁵⁶ Görüldüğü üzere St. Corona, kendisini duyuran ilk haberde salgın hastalıklar karşısındaki fonksiyonundan hiç söz edilmeksizin belki de sadece adı dolayısıyla ilginç bir benzerliğe dikkat çekmek için tanıtılırken, bundan hemen sonra sağcı bir Katolik portal olarak bilinen bir web sayfasında ise salgın hastalıklara karşı koruyucu azize olduğu iddia edilmiş, ardından bu dikkat çekici azizeden bahseden tüm yayınlarda özellikle bu durum, yani koruyuculuk meselesi vurgulanmıştır.

St. Corona'nın tarihen var olduğu ile birlikte veba ve diğer salgın hastalıklara karşı koruyucu bir azize olduğuna dair bu günlerden itibaren bilhassa internet mecralarında hızla yayılan ve birbirinin hemen hemen kopyası sayılabilecek bu yazılara⁵⁷ göre St. Corona adında bir azize tarihte yaşamış gerçek bir azizedir ve salgın hastalıklara karşı koruyucu bir role sahiptir. Bununla birlikte böyle bir azizenin varlığının doğru olabileceği, fakat salgınlara karşı koruyucu azize olduğu yönündeki bilgilerin yanlış olduğunu iddia edenler de olmuştur. Birmingham Üniversitesi'nde

⁵³ kath, Katholische Nachrichten, "Heilige Corona - Die Patronin gegen Seuchen!" (Erişim 24 Ocak 2022). Azize, aynı sitenin Twitter hesabından da duyuruldu. Bk.: @KatholikenNet, "BREAKING NEWS! Die Heilige #Corona - Die Patronin gegen Seuchen!" (Erişim 24 Ocak 2022).

⁵⁴ Society of Saint Pius X SSPX, "There is a Saint Corona, And she is the Patron Saint against plague and epidemics" (Erişim 24 Ocak 2022).

⁵⁵ Bazilikanın web sitesinde St. Victor ile St. Corona ve onlara ithaf edilen bazilika hakkında kısa bilgi için bk. : Santivittoree, "Basilica Santuario dei Ss. Vittore e Corona" (Erişim 24 Ocak 2022).

⁵⁶ Larry Peterson, "Yes, there's actually a St. Corona! And her remains are in Northern Italy" (Erişim 24 Ocak 2022).

⁵⁷ Bazıları için şu başlıkları taşıyan yayınların bağlantılarına bk. : Mario Alvaro Limos, "As Ironic as It Sounds, St. Corona is the Patron Saint of Pandemics. No, the virus was not named after her" (Erişim 24 Ocak 2022); CATHOLIC PILGRIMAGE PH, "It's true - There's a St Corona and she is the Patron Saint of Pandemics" (Erişim 24 Ocak 2022); Friedrich Moll - M. A. Schwarzburger, "St. Corona - eine Fürsprecherin gegen Seuchen? Eine Miszelle aus der Medizin- und Urologiegeschichte", *Geschichte der Urologie* 59 (2020), 585-594; DW, "Was St. Corona the patron saint of pandemics?" (Erişim 24 Ocak 2022); Emily McFarlan Miller, "Is St. Corona the patron saint of pandemics?" (Erişim 24 Ocak 2022); REUTERS, "German cathedral dusts off relics of St. Corona, patron of epidemics" (Erişim 24 Ocak 2022).

teoloji profesörü Candida Moss'a göre St. Corona adında bir azize vardır fakat salgınlardan koruyucu azizelerden biri değildir ve sonradan icat edilmiş bir figür olduğunu düşündüren bazı deliller mevcuttur.⁵⁸ Azize Corona'nın salgın hastalıklarla ilişkilendirilmesinin yeni bir buluş gibi görüldüğünü belirten Harper'a göre de azizenin adı, efsanevi kişiliği ve hakkında anlatılan menkıbeler, kendisinden neden veba ve diğer salgın hastalıklar için yardım istendiğini açıklamamaktadır.⁵⁹ St. Corona ve salgınlara karşı hamiliği hakkındaki spekülasyonlar ve söylentilerin değerlendirildiği, "St. Corona Salgınlarına Karşı Bir Koruyucu Azize mi?" başlıklı bir blog yazısı ise, peşinen şu manidar hükümde bulunuyordu: "Eh, en azından artık öyle."⁶⁰ Bu kısa ve basit hükmün, azizlerin zamanla ya da birdenbire nasıl da popüler olduklarına ve kendilerine biçilen rol ve işlevlerin oluşma safhasına gönderme yapması açısından St. Corona'nın durumu özelinde manidar bir açıklama olduğu söylenebilir. Zira az sonra görüleceği gibi geçmişte St. Corona etrafında çeşitli ihtiyaçlar sırasında müracaat edilen bir kült oluşmuşsa da veba ya da salgın hastalıklar özelinde böyle bir genel tanınırlık ve müracaat görünmemektedir.

Azizlerin, himayelerine aldıkları hastalıkları, meslekleri, şehirleri vb. neye göre seçtikleri ya da bütün bunlar için hamiler olarak azizlerin neye göre seçildiği sorusu bu durumda merakâver bir soru olarak karşımıza çıkmaktadır. Azizlikleri de kendi ellerinde olmayan ve resmî kilise otoritesi tarafından ölümlerinden sonra azizlik mertebesine yükseltelen azizlerin bu konuda bir tercih ya da kasıtlarının olmadığı açıktır. Öyleyse, tek tek her bir vaka için geçerli olduğu iddiasında bulunmadan, ortaya çıkan yeni bir vakadan sonra gayri resmî bir fikir birliğinden bahsetmek daha yerinde olacaktır. Nitekim önceleri bambaşka ihtiyaçlar için başvurulmuş eski bir azize olarak yalnızca nispeten bilinen -ve aslına bakılırsa salgınla aynı ismi taşımasından dolayı gündeme gelen- St. Corona'nın salgından koruyucu bir azize olduğu yönündeki iddiaların, böyle bir fikir birliğinin oluşma safhasının ilk adımları olduğu söylenebilir. Gerçekten de gündeme geldiği günlerde başlangıçta veba ve salgınlardan koruyucu azize olarak anılan St. Corona, çok geçmeden adeta *koronavirüs salgınından koruyucu azize* kisvesine büründürülmüştür. St. Corona'nın veba ve salgınlardan ve daha da önemlisi dolayısıyla koronavirüsten de koruyucu bir azize olarak kabul edilişi için dönüm noktası teşkil ettiği anlaşılan 11 Mart 2020 tarihi gibi, daha birkaç ay önce ortaya çıkıp hızla bütün dünyaya yayılan koronavirüs salgınının en dehşet saçan günlerinden bir günde, Facebook'ta, 'St. Corona Dua Zinciri' adlı bir de grubun kurulması, konumuz için dikkat çekici bir gelişme olmuştur.⁶¹ Çok

⁵⁸ Candida Moss, "FACT CHECK: There is a St. Corona (d.170) but (1) she is not the patron saint of infectious diseases (look to St Edmund for that) (2) her name is from the vision she had of a crown & there are reasons to think she was invented (3) her remains are in Anzu, N. Italy" (Erişim 24 Ocak 2022).

⁵⁹ Elizabeth Harper, "Is St. Corona Really the Patron Saint of Plagues?" (Erişim 24 Ocak 2022).

⁶⁰ Matthew Taub, "Is Saint Corona A Guardian Against Epidemics?" (Erişim 24 Ocak 2022).

⁶¹ 2000'e yakın üyesi bulunan grup hâlâ aktiftir. Grubun açıklamasında şu ifadeler yer verilmektedir: "Bu (grup), salgın hastalıklara karşı özel bir savunucu, genç bir şehit kız olan St. Corona'nın şefaati için bir dua sağanağı başlatmıştır! Katılmak istiyorsanız, mümkün olduğunca çok arkadaşınızı davet edip dua edin: 1 Amentü (Credo) + 1 Babamız (Our Father) + 1 Kusursuz Meryem (Hail Mary) >> ve kendinizi St. Corona'nın koruması ve şefaati altına bırakın, böylece o, bu salgını durdursun!", Facebook, "Heilige Corona – Gebetskette / St. Corona Prayer Chain" (Erişim 24 Ocak 2022).

geçmeden bazı kiliseler ve katolik internet siteleri, sayfalarında “Salgın zamanlarında Azize Corona’ya dua” başlığı ile dua örnekleri yayınlamaya başlamıştır.⁶² Mesela Assisili St. Francis Katolik Kilisesi’nin web sitesinde, aynı başlıkla,

“Son birkaç hafta, COVID-19’un getirdiği yeni gerçeklikle birlikte yaşayan çoğumuz için zor oldu. İnsanların ezici bir âcizlik hissettikleri bu gibi geçmiş zamanlarda, mü’minler, azizlerin şefaatiyle ümit, medet ve hatta mucizevi şifalar buldular. Azizler bize bu krizle kendi başımıza yüzleşemeyeceğimizi (vurgu orijinal yazıya ait); Rabb’e ve O’nun kendilerine yakaranlar için şefaate hazır olan muazzez ruhlarına sahip olduğumuzu ihtar ediyorlar”

denilerek şu duaya yer verilmektedir:

“Hastalara şifa ver, dertlileri teselli et, sapmışları geri döndür ve her şeyden önce imanımızı artır, Ya Rabb. Bize seni izleme ve senin aşkın uğruna hayatını veren şehit Azize Corona gibi, korkmadan ve tereddüt etmeden her gün çarmıhlarımızı kaldırma lütfunu bahşet. Yaşayan Tanrı’nın oğlu Rab İsa Mesih, bize ve tüm dünyaya merhamet et. Azize Corona, salgın mağdurlarının hamisi, bizim için dua et.”⁶³

Bir Ortodoks kilisesinin, yeni yapılmış bir St. Corona ikonasını, kırk gün boyunca kilise altarında tutacağı haberi de o günlerde duyuruldu⁶⁴. Hatta başka bir Katolik kuruluş yine internet sayfasından, 31 Mart 2020 tarihinde, isim veya kaynak belirtmeksizin bazı uzmanların, Katolik Kilisesi’ne göre St. Corona’nın şehit edildiği gün olan 14 Mayıs’a kadar salgın tünelinin sonundaki ışığın görülebileceğini bildirdiğini söyledi.⁶⁵ Görüldüğü üzere St. Corona, daha önceden nasıl bir külte sahip olursa olsun ve salgın hastalıklardan himaye eden bir azize olsun ya da olmasın, artık salgınlardan ve dahası koronavirüs salgınından koruyucu bir azizedir. Aslında sıradan Hristiyanlar için de St. Corona’nın geçmişte salgın hastalıklarla ilişkili olup olmadığının pek de bir ehemmiyeti yoktur denilebilir. Mühim olan, tarihte bu isimde bir azizenin yaşamış olduğudur. Zaten diğer azizler de hamiliklerini benzer süreç ve gelişmelerle kazanmamışlar mıdır? Dolayısıyla gerekli ‘fikir birliği’ sağlanmış, antik asırlardan çıkıp gelerek modern bir kisve ile salgınla mücadele etmeye, kendisine

⁶² Youtube üzerinden de dua videoları yayımlanmıştır. Örnekler için bk. Catholic Saints, “Prayer to Saint Corona - To End The Pandemic” (Erişim 24 Ocak 2022); Pray Unceasingly, “MIRACULOUS PRAYER TO ST. CORONA FOR PROTECTION AGAINST PLAGUE AND PANDEMICS - PRAY UNTIL THE END!” (Erişim 24 Ocak 2022); Powerful Daily Prayers, “Powerful Prayer for Protection Against Coronavirus | Prayer to St Corona Against Pandemics” (Erişim 24 Ocak 2022); Joy of Heaven, “Prayer to St. Corona in time of epidemic / Feast Day: May 14” (Erişim 24 Ocak 2022).

⁶³ St. Francis of Assisi Catholic Church, “Prayer to St. Corona”. Bir başka Katolik sitesinde aynı dua için bk. PH, “It’s true – There’s a St Corona and she is the Patron Saint of Pandemics” (Erişim 24 Ocak 2022). Bir Ortodoks kilisesi sayfasında ise şu dua bulunmaktadır: “Ey vücutlarımıza ve ruhlarımıza Şifa veren Tanrımız Rabbimiz, şefkatinle şimdi bizi ziyaret et ve şifa elini uzat. Bizi her türlü hastalıktan kurtar, bizi her hastalıktan ve ateşten iyileştir. Her birimizi, cemaatimizi, bu şehri ve her şehir ve ülkeyi her belâ ve salgından, *şanlı Şehit ve Azize Corona’nın şefaati ve dualarıyla* kurtar. Şimdi ve sonsuza dek, pek mukaddes Babamız, lütufkâr Oğlumuz ve hayat veren Rûhu’l-kudsümüz olan Sana dua edip onurlandırırken bunu talep ediyoruz. Amen.” St. George Orthodox Church of Boston, “Saint of Month – St. Corona of Damascus – November 24” (Erişim 24 Ocak 2022).

⁶⁴ alamy, “For 40 days the just made icon of St. Corona will be kept...” (Erişim 24 Ocak 2022). Benzer bir gelişme için bk. DWC, Diocese of Wheeling-Charleston, “All Saints Parish Unveils St. Corona Icon” (Erişim 24 Ocak 2022).

⁶⁵ Catholic Diocese of Raleigh, “Pandemic casts spotlight on a nearly forgotten martyr: St. Corona” (Erişim 24 Ocak 2022).

yönelip dua eden inananlara şefaet etmeye hazır bir azize bulunmuştur bile. Nisan 2021'e gelindiğinde, Batı toplumu hastalarının, koronavirüs salgınından kurtulmak ya da korunmak için hangi azize sığındıklarını ortaya koymak üzere yapılan bir araştırmada, St. Corona'nın adı da öne çıkmaktadır.⁶⁶ Böyle bir popüler azize de bulunduğu göre, içinde yaşadığımız kapitalist ve tüketim çağı araçlarının da sürece katkısı için fazla beklemeye gerek kalmayacaktı. Çok geçmeden, inananların ihtiyacını görecektir St. Corona dua kartları (7 nolu şekiller), adak mumları (8 nolu şekil) ve ikonalar⁶⁷ gibi dinî materyaller üretilip yine salgın ve karantina zorunlulukları sebebiyle zirveye ulaşan sanal pazarda piyasa sürüldü. St. Corona geleneğinden faydalanılarak ilginç sanat eserleri üretilip alıcısını buldu (15 nolu şekil). Bu gelişmelerin elbette dinî turizm açısından da bir katkısı olacaktır. Nitekim kısa süre sonra, St. Corona'nın kalıntılarının tutulduğu Almanya'nın Aachen Katedrali'ndeki ince işçilikli ve gösterişli minyatür bir mabet benzeri sandukanın (9 nolu şekil), katedralin özel hücrelerinden çıkarılarak temizlenmeye başladığı ve salgının ardından ziyarete açılacağı haberleri geldi. Katedral sözcüsü Daniela Loevenich, sandukaya virüs sebebiyle daha fazla ilgi beklendiğini belirtti.⁶⁸ Avusturya Sankt Corona am Wechsel'deki St. Corona Kilisesi'nin azizeyi tanıttığı sayfasına, St. Corona'nın gündeme geliştiren sonra, onun salgın hastalıklardan da koruyucu bir azize olduğu bilgisi eklenmiş,⁶⁹ bölgeye girişe ise St. Corona adının koronavirüs resminin içine yerleştirildiği ilginç bir tabela asılmıştır (10 nolu şekil).

St. Corona'nın, adını nereden aldığı ya da ona bu adın neden verildiğinden birazdan söz edilecek ancak burada, güncel salgın sayesinde azizeyi yeniden diriltiren sanal dünyanın bir eseri olması dolayısıyla ilginç bir şekilden de hemen bahsetmek yerinde olacaktır. Adının salgın hastalıklardan koruyuculuğu etrafında sıkça anıldığı günlerde, bir internet sitesi, azizenin güncel vaka ile ilişkisini çarpıcı bir şekilde ortaya koyan bir çizim yayınladı. Çizimde (6 nolu şekil), koronavirüse adını veren elektron mikroskop altındaki görüntüsünün, azizenin başına garip bir başlık ya da daha uygun bir ifadeyle bir taç, yani *corona* gibi yerleştirildiği görülmekte ve ironik bir görüntü oluşturmaktadır.⁷⁰ Bu ironik görüntü aslında azizlerin hamiliği ile ilgili başka bir ironiyi de akla getirmektedir. Bazı azizlerin şehit oluş şekilleri, himaye ettikleri meslek grupları ve hastalıklar için hareket noktası olmuş ya da sözünü ettiğimiz fikir birliğinin oluşması yolunda fikir vermiş gibi görünmektedir. Mesela canlı canlı derisi yüzülerek şehit edilen St. Bartholomew, kasapların ve deri tabakçıların; bir ızgarada yakılarak öldürülen St. Lawrence ise aşçıların hamisi olarak karışımıza çıkmaktadır.⁷¹ Bu durum yine daha sonra görüleceği üzere St. Corona'nın şehit edilişi ve himaye ettiği bir meslek grubu için de çarpıcı bir misal sunmaktadır. Hristiyan inanç dünyası sakinlerinin zihin ve tahayyül gücü bu ironik örneklerle de

⁶⁶ A. Perciaccante vd., "Which Saint to pray for fighting against a Covid infection? A short survey", *Ethics, Medicine and Public Health* 18 (2021), 2-3.

⁶⁷ İkonalarla birlikte St. Corona temalı başka materyal örnekleri için şu online satış sayfasına göz atılabilir: Etsy, "Saint St Corona, now patron of pandemics - Eastern Orthodox Catholic laminated Holy Prayer card. Available in two versions" (Erişim 24 Ocak 2022).

⁶⁸ REUTERS, "German cathedral dusts off relics of St. Corona, patron of epidemics".

⁶⁹ Gemeinde St. Corona am Wechsel, "Wallfahrtskirche St. Corona am Wechsel" (Erişim 24 Ocak 2022).

⁷⁰ Harper, "Is St. Corona Really the Patron Saint of Plagues?".

⁷¹ Harper, "Is St. Corona Really the Patron Saint of Plagues?".

görüldüğü üzere gerçekten ilginçtir. Sonuç olarak her hâlükârda St. Corona vakası, aziz kültürünün günün şartlarına cevap verebilmesi ve yaşanan devire göre dönüştürülmesi, insanın sığınmak ve yardım istemek için manevi olmakla birlikte maddi bir tezahürü de olan bir merci arama ihtiyacının bir göstergesi olması ve günümüzde bile, ilginç olmakla birlikte bir tesadüften öteye geçmeyen bazı münferit hadise ya da olgulara dinî bir anlam yüklenmesi ve bunun geniş çapta yankı da bulabilmesi açısından çarpıcı bir örnek sunmuştur. Azizenin hatırlanış ve adaşı olan bir salgından koruyucu azize haline geliş sürecinden bahsettiğimize göre şimdi tarihî kaynakların ona ve kültüne dair verdiği bilgilere eğilebiliriz.

4. Tarihteki St. Corona

St. Victor isminde başka bir aziz ile birlikte anılan St. Corona hakkında tarihî açıdan çok az şey bilinmekte ve muhtelif araştırmalara göre hakkında resmî bir menkıbe (hagiyoğrafi) bulunmamaktadır. Yaşadığı tarih, yer, St. Victor ile ilişkisi ve kalıntılarının tutulduğu mekânlara dair farklı kaynak ya da çok sınırlı çalışmalarda farklı bilgiler bulunmaktadır. Bunlardan birine göre hakkında yazılmış resmî bir menkıbe bulunmamakla birlikte azizenin hayatı ve şehitliğine dair sadece birkaç detay mevcuttur. Buna göre Corona, Victor'un yoldaşı bir asker, 138-161 yılları arasında hüküm süren İmparator Antoninus Pius devrinde Mısır'da bir yerde yaşamış, henüz on altı yaşındaki eşidir. Victor inancından dolayı eziyete uğrarken Corona onu teskin edip cesaretlendirmiş, böylece kendisinin de Hristiyan olduğu açığa çıkınca o da tutuklanıp ölüme mahkûm edilmiştir. Gerdirilmiş iki palmye ağacı arasına bağlanan Corona'nın vücudu, gerdirilen dalların birdenbire serbest bırakılıp tabii pozisyonlarına dönmeleriyle parçalara ayrılmış ve Corona bu şekilde şehit olmuştur. Victor ise hemen ardından başı kesilerek öldürülmüştür.⁷² Azizeden bahseden oldukça eski tarihli bir kaynak ise, Katolik Kilisesi'nin resmen kabul ettiği şehitler ve günleri derlemesinden ibaret bir çalışma olan ve *The Roman Martyrology* şeklinde İngilizceye çevrilen *Martyrologium Romanum*'dur (ilk baskı: 1586). Eser, 14 Mayıs başlığı altında ele aldığı Victor ile bir asker karısı olan Corona'nın, Antoninus devrinde hayat sürdürdükleri, şehit oluşları, Corona'nın Victor'u metanetinden dolayı mutlu addetmesi hususlarında hemfikir iken, yaşadıkları coğrafya olarak Mısır değil Suriye'yi göstermekte ve başka bir detay daha vermektedir: Victor'a çeşitli korkunç işkenceleri reva gören, Sebastian adında bir yarığıştır. Victor işkenceye uğrarken, Corona, biri Victor, diğeri de kendisi için gökten iki tacın düştüğünü görür ve bunu başlarına gelecek olan son ile ilişkilendirir. Ardından da malum akıbeteye uğrarlar.⁷³ Azizlerin, Antoninus (138-161) devrinde değil Marcus Aurelius (161-180) ya da Diocletian (284-305) devrinde ve Şam, Antakya, İskenderiye, Sicilya ya da Marsilya'da yaşadıkları yahut buralarda makamlarının bulunduğu da belirtilmektedir.⁷⁴ Victor

⁷² Andrei-Alexandru Ştefan, "The First Patron Saint of Medieval Braşov?", *Studia Universitatis Babeş-Bolyai. Historia* 58/1 (2013), 201-226.

⁷³ XIII. Gregory, *The Roman Martyrology* (John Murphy Company & Publishers, 1916), 139-140.

⁷⁴ Moll - Schwarzbürger, "St. Corona – eine Fürsprecherin gegen Seuchen? Eine Miszelle aus der Medizin- und Urologiegeschichte".

bazı kaynaklarda Corona'nın kocası,⁷⁵ eniştesi⁷⁶ ya da babası⁷⁷ olarak da takdim edilir. Ölmeden önce Victor'un gözlerinin oyulduğu⁷⁸ ve ardından bahsi geçen şekillerde infaz edildikleri, Corona'nın ikiye⁷⁹ ya da dörde⁸⁰ bölünerek can verdiği de nakledilmektedir. İnfazlarına dair bu acıklı sahneler, birçok ikonografi ve resme konu olmuş⁸¹ (11, 12, 13, 14, 16 ve 18 nolu şekiller), koronavirüs salgını ile birlikte St. Corona ve St. Victor'u beraber gösteren ya da sadece St. Corona'ya özel hazırlanmış madalyon, küpe gibi objeler üretilip piyasaya sürülmüştür (17 nolu şekiller). 800 ila 900 yılları arasına tarihlenen⁸² *The Old English Martyrology* adlı anonim bir eser ise *Martyrologium Romanum* gibi 14 Mayıs başlığı altında Victor ve Corona'yı ele alarak şu bilgileri vermektedir:

"Ayn on dördüncü günü, mübarek şehitler Aziz Victor ve Azize Corona'nın çilelerinin günüdür. Victor Kilikya ülkesindendi ve İmparator Antoninus'un bir askeriydi, ama İsa'ya inanıyordu. Mısırlıların putperest idarecisi Sebastianus onu şeytana tapmaya zorlamaya çalıştı. Kabul etmeyince, bir büyücüye, yemesi için Victor'a en güçlü zehrin zerk edildiği bir et vermesini emretti ve bu Victor'a zarar vermedi. Sonra da derisinin canlı canlı yüzülmesini emretti. Corona isminde, genç ve bir yıl dört aydır evli olan, başka bir askerın karısı vardı. Victor'a dedi ki: "Sen takdis edilmişsin Victor ve kutsî amellerin de takdis edilmiştir. Semâdan gelen iki taç görüyorum; büyük olan senin, küçük olan da benim için." Ve bu rü'yet sebebiyle bu kadın İsa'ya iman etti. Ve sonra idareci ikisinin de kafasının kesilmesini emretti."⁸³

Metinler ve bazı detaylar farklı olsa da tekrarlar bahsi geçen 'gökten düşen iki taç', St. Corona'nın ismini, ya da daha doğrusu lakabını açıklamaktadır. Bu taçlar, Hristiyan geleneğinde şehitlik tacı olarak kabul edilir ve azizenin yaşadığı bu dönemde azizlerin, sahip oldukları faziletleri yansıtan nitelemelerle adlandırılmasının yaygın olduğu bilinmektedir.⁸⁴ Dolayısıyla o, şehit edildikten sonra St. (Azize) Corona olmuştur, yani sahip olduğu bu Latince ad, onun şehitlik tacına atıfta bulunur.⁸⁵ Bununla birlikte isme dair başka bir açıklama daha mevcuttur. Buna göre St. Corona'nın esas ismi bir Yunan adı olan Stephanie'dir ve Latince bir kelime olan Corona, Yunancadaki bu adın karşılığıdır. Fakat bu ismin onun gerçek ismi mi yoksa Rum Ortodoks Kilisesi'nin bir ürünü mü olduğu tartışmalıdır. Yunanca στέφανος (*Stephanos*)'dan türetilen '*Stephana*' ya da '*Stephanie*' adı, aynı zamanda şeref çelenği, tanrılara sunulan çelenk ve ayrıca savaşta giyilen çelenk anlamlarına

⁷⁵ Moll - Schwarzburger, "St. Corona – eine Fürsprecherin gegen Seuchen? Eine Miszelle aus der Medizin- und Urologiegeschichte".

⁷⁶ Friedrich Moll, "Saint Corona, Saint Against Pandemics?" (Erişim 24 Ocak 2022).

⁷⁷ Simon Ballam, "Saint Corona: Martyr of the Moment" (Erişim 24 Ocak 2022).

⁷⁸ St. George Orthodox Church of Boston, "Saint of Month – St. Corona of Damascus – November 24"; Greek Orthodox Archdiocese of America, "Saints and Feasts" (Erişim 24 Ocak 2022).

⁷⁹ Alison More, "Sancta Corona, ora pro nobis" (Erişim 24 Ocak 2022).

⁸⁰ Antonio Borrelli, "Santi Vittore e Corona Martiri. 14 maggio" (Erişim 24 Ocak 2022).

⁸¹ Bir katedraldeki St. Victor ve St. Corona ikonaları ve St. Victor altar panosu için bk. Elizabeth H. Beatson vd., "The St. Victor Altarpiece in Siena Cathedral: A Reconstruction", *The Art Bulletin* 68/4 (1986), 610-631.

⁸² Christine Rauer (ed.), *The Old English Martyrology. Edition, Translation and Commentary* (Cambridge: D. S. Brewer, 2013), 3.

⁸³ Christine Rauer (ed.), *The Old English Martyrology. Edition, Translation and Commentary*, 105.

⁸⁴ Daniel J. Holmes, "Corona: The Saint That Went Viral" (Erişim 24 Ocak 2022).

⁸⁵ St. George Orthodox Church of Boston, "Saint of Month – St. Corona of Damascus – November 24".

gelmektedir. Daha sonra, Doğu Kilisesi piskoposlarının başlıkları da *stephanos* olarak adlandırılmıştır.⁸⁶ Bu kelime ayrıca genel olarak şehitliği ifade eden bir terim olarak da kullanılmıştır.⁸⁷ Dolayısıyla bu muğlak durum, Corona'nın Stephanie'nin değil de Stephanie'nin Corona'nın karşılığı olarak yakıştırılmış olabileceğini düşündürmektedir. Yani Corona'nın, kendisiyle aynı anda şehit olan Victor gibi asıl ismi değil de -belki Victor için de böyle bir durum söz konusudur-, kendisine daha sonradan Latince'den seçilerek verilmiş lâkabı bilinmektedir. Gerçek ismi bilinse ve kayıtlara da bilinen isimle geçseydi koronavirüs salgını ile ilişkisi ne seviyede olacak ve acaba onun 'zaten' veba ile birlikte salgın hastalıklardan koruyucu bir azize olduğu iddia edilecek miydi sorusu bu aşamada tabii olarak akla gelmektedir.

Her hâlükârda azizlik payesine layık görülen St. Corona'nın kalıntılarını, İmparator III. Otto'nun (996-1002), Otricoli/Umbria'dan Aachen'e getirip buraya gömdürdüğü ifade edilmektedir. O zamandan beri, her iki aziz de Aachen Katedrali'nin ortak hamileri olmuştur. Katedralde yürütülen kazılar esnasında, 1910'da Corona'nın kalıntıları yeniden keşfedilmiş ve buradaki -yukarıda bahsi geçen- sandukaya yerleştirilmiştir. Başka bir versiyon ise St. Corona'nın kemiklerini, 800-814 yılları arasında saltanat süren Charlemagne'ın Aachen'e naklettiğini belirtmektedir. IV. Charles (1346-1378) ise, Feltre'de bulunan ve 1096 ila 1101 yılları arasına tarihlenen SS Vittore e Corona adını taşıyan manastırdan, Prag Katedrali'ne Aziz Corona'nın daha fazla kalıntısını getirmiştir. Bunda Praglıların zafer unvanına sahip olan ya da zaferle ilgili çağrışımları olan adlara sahip azizlere dair kalıntılar edinmeye çalışmasının da rol oynamış olabileceği düşünülmektedir.⁸⁸ Feltre'deki kalıntılar 1943 ve 1981 yıllarında incelenmiş, kalıntıların muhtemelen Victor ile Corona'ya ait olduğu farz edilen bir erkek ve bir kadın kemikleri olduğu tespit edilmiş ve kalıntılarla birlikte çıkan bitki polenlerinin ikinci yüzyıla tarihlenebileceği ve bunların o yüzyılda Akdeniz bölgesinde bulunabileceği öne sürülmüştür.⁸⁹ Bremen Katedrali'nde de kalıntılar bulunmaktadır. Burada Aziz Corona'ya çokça perestiş edilmektedir ve resimleri tutulmaktadır. Bremen'de Corona motifli kafes dökümde semboller de bulunmuştur. Diğer kalıntılar İtalya'da bulunabilir, mesela Adriyatik kıyısındaki Ancona bunlardan yalnızca biridir. En küçük kemik parçaları bile genellikle kalıntı olarak saklandığı ve itibar gördüğünden, kalıntıların tutulduğu birçok farklı yer olması mümkündür. Avusturya'da, St. Corona am Wechsel ve St. Corona am Schöpfl'de St. Corona'nın bazı konularda koruyucu ya da yardımcı olduğuna inanıldığı bilinmektedir. Ayrıca Passau yakınlarındaki Handlab'da ve Sauerlach ve Arget'te St. Corona koruyucu aziz olarak itibar görmektedir. Regensburg piskoposluk bölgesinde, St. Corona'nın koruyucu aziz olarak benimsendiği üç farklı yer listelenmiştir: Frontenhausen yakınlarındaki Altenkirchen'deki eski St. Corona hac kilisesi, Eggenfelden yakınlarındaki Staudach'taki St. Corona bölge kilisesi ve Landshut yakınlarındaki Pfeffenhausen. Corona kültü muhtemelen Bohemya ve Aşağı Avusturya

⁸⁶ Moll - Schwarzburger, "St. Corona – eine Fürsprecherin gegen Seuchen? Eine Miszelle aus der Medizin- und Urologiegeschichte".

⁸⁷ Ökumenisches Heiligenlexikon, "Corona" (Erişim 24 Ocak 2022).

⁸⁸ Moll - Schwarzburger, "St. Corona – eine Fürsprecherin gegen Seuchen? Eine Miszelle aus der Medizin- und Urologiegeschichte".

⁸⁹ Ökumenisches Heiligenlexikon, "Corona".

üzerinden güneydoğu Bavyera'ya da ulaşmıştı.⁹⁰ Kültün Bavyera'ya ulaşması mucizevi ya da esrarengiz bir hadiseye dayandırılır.⁹¹ St. Corona'nın orta çağda günümüz Romanyası sınırları içerisinde yer alan Braşov'a da ulaştığı⁹² ve Braşov'un ilk koruyucu/hami (patron) azizesi olduğu da belirtilmektedir.⁹³

St. Corona etrafında zamanla farklı kült ve ritüeller zuhur etmiştir. Bunlardan birine göre o, hazine arayanların koruyucu azizesiydi.⁹⁴ Corona kitapçıkları hazine sihribazları tarafından kullanılan büyüler ve sihirler içeriyordu. St. Corona'dan bir hazineye giden yolu göstermesi ya da sadece para getirmesi istenebiliyordu. Mali sıkıntıları olanların da koruyucu azizesi olan St. Corona'nın şefaati ile Tanrı'dan beklenen yardım, duayı eden kişinin maddi durumunun çok somut bir şekilde iyileştirilmesi idi. Tanrı, duayı eden kişiye azize aracılığıyla para *göndermeliydi*. Çünkü bu dualarda da vurgulandığı üzere, St. Corona'nın getirmesi gereken para, Tanrı'nın daha fazla onurlandırılması için kullanılacaktı. Bu nedenle, azizeyi parayla göndermek aslında Tanrı'nın yararıydı. Bu oldukça grotesk büyü formül, hazineyi getirdikten sonra St. Corona'yı ritüel olarak reddedip geri göndermekle sona ermektedir. Çünkü sihribaz, canlandığı azizeyi tehlikeli olarak kabul etmektedir ve hazineyi getirdikten sonra tekrar gittiğinden emin olmak çok önemlidir. İkinci asırda yaşamış bu azizenin hazineyle tam olarak ne ilgisi olduğuna karar vermek zor görünmektedir. Fakat en azından şu söylenebilir ki, doğu Alp bölgesinde St. Corona çok popülerdi: O, iyi şans getiren bir azize olarak görülüyordu. Belki de onun bir hazine azizesi olabileceğini düşündüren sadece adıydı. Corona kelimesinin 'taç' manasına geldiğinden bahsetmiştik. Çeşitli Avrupa ülkelerinde 'taç' (İng. crown-kron) aynı zamanda ortak bir madeni paranın adıydı. Dolayısıyla aradaki bu benzerlik, insanların para ihtiyacı için St. Corona'ya yönelmesine sebep olmuş olabilir. Daha sonra St. Corona, piyango da koruyucu azizesi olmuştur. Corona Duaları'nın bazıları, piyango numaralarını tahmin etmek için kullanılacak sihirli bir büyü de ihtiva ediyordu.⁹⁵ Piyangonun bu gelişmelerden sonra Corona'nın himayesine girmesi, azizler kültürünün teşekkülü açısından düşünüldüğünde pek de şaşırtıcı değildir. Bir halk büyü ritüeli niteliği taşıyan Corona Duaları, özellikle Aşağı Avusturya ve Bohemya'da 17. ve 18. yüzyıllarda popülerdi.⁹⁶ St. Corona, para ve piyangodan sonra ise kumar ve bahislerin de hamisi olarak çağrılır olmuştur.⁹⁷ St. Corona'nın para ile bu ilişkilerine değinen bazı Katolikler, COVID-19 salgınının ekonomik bir krizi nasıl tetiklediği ve pek çok insanın, para meselelerinden korktukları göz önüne alındığında, azizeden

⁹⁰ Moll - Schwarzbürger, "St. Corona – eine Fürsprecherin gegen Seuchen? Eine Miszelle aus der Medizin- und Urologiegeschichte".

⁹¹ Just, "Die heilige Corona – Gebieterin böser Geister".

⁹² Alman dünyada Corona kültürünün mevcudiyeti ve yayılışına dair detaylı bilgi için bk. Ştefan, 2013, s. 204-208.

⁹³ Ştefan, "The First Patron Saint of Medieval Braşov?"

⁹⁴ Johannes Dillinger, "The Good Magicians: Treasure Hunting in Early Modern Germany", *Everyday Magic in Early Modern Europe*, ed. Kathryn A. Edwards (New York: Routledge, 2016), 107.

⁹⁵ Johannes Dillinger, *Magical Treasure Hunting in Europe and North America. A History* (Hampshire: Palgrave Macmillan, 2012), 88-90.

⁹⁶ Moll - Schwarzbürger, "St. Corona – eine Fürsprecherin gegen Seuchen? Eine Miszelle aus der Medizin- und Urologiegeschichte".

⁹⁷ William Nehra, "Who was Saint Corona and why are people asking for her help?" (Erişim 24 Ocak 2022).

destek istenmesinin hiç de abartılı olmayacağını ileri sürmüştür.⁹⁸ St. Corona ve para ilişkisi bağlamında, 1924'e kadar tedavülde olan Avusturya-Macaristan para biriminin çeşitli Avrupa ülkelerinde hâlen kullanılan kron'a bir örnek teşkil etmesi ve paraların üstünde 'Korona' ibarelerinin bulunmasından (19 nolu şekil) bahsetmek dikkat çekici olacaktır.

St. Corona'nın palmye ağaçları arasında, dalların serbest kalmasıyla parçalanarak şehit oluşundan sonra ironik olarak oduncuların koruyucu azizesi olduğunu bildiren gelenekler de vardır.⁹⁹ Bu durumun özellikle Avusturya'daki küçük bir kasabada geçerli olduğu görülmektedir ancak Kuzey İtalya'da da orman işçilerinin azizyi koruyucuları olarak kabul ettikleri bilinmektedir. Avusturya'nın küçük nüfuslu, sık ağaçlıklı St. Corona am Wechsel kasabasında bir zamanlar neredeyse sadece oduncuların yaşadığı ve mesleklerini icra ederken tehlikelerden korunmak için St. Corona'ya sığındıkları, zira onun palmye ağaçları arasında şehit edildiği bilgileri, kasabanın azize ile aynı adı taşıyan kilisesinin verdiği bilgiler arasındadır.¹⁰⁰ Burada yaşayan oduncuların 1504'te bir ıhlamur ağacı keserken içinde azizenin heykelini bulmaları (20 nolu şekil) üzerine aynı yıl hemen oraya ahşap bir şapel inşa edilmiş, 1584'te şapel kısmen tuğla ile örtülerek büyütülmüş, 1689-91 yılları arasında da eski şapeli muhtevi bir kilise inşa edilmiştir. Azizenin adını taşıyan mevcut kilisede St. Corona'nın heykeli (21 nolu şekil) ve onun hikâyesini tasvir eden çeşitli tablolar bulunmaktadır.¹⁰¹ St. Corona, aynı zamanda mezar kazıcılarının,¹⁰² kasapların ve fırtına gibi kötü hava şartlarından korunmak isteyenlerin de başvurduğu bir koruyucu azizeydi ve dış ağrılarında kendisinden yardım isteniyordu.¹⁰³ Hatta New Mexico kovboy kültürü ile St. Corona arasında yerel bir ilişkinin bulunduğunu ileri sürenler dahi olmuştur.¹⁰⁴ Avusturya'daki Sankt Corona am Wechsel gibi küçük kasabaların, ona, fırtınalar, mahsul kıtlığı ve daha bariz şekilde hayvanların bulaşıcı hastalıklarına karşı koruması için müracaat ettikleri bilinmektedir.¹⁰⁵ Fakat özellikle hayvanlar için müracaatın çok mahallî bir fenomen olduğu bilinmektedir.¹⁰⁶

St. Corona'nın günü Katolik Kilisesi'nin liturjik takvimine göre 14 Mayıs, Ortodoks Kilisesi'ne göre 11 Kasım, Ermeni Kilisesi'ne göre ise 10 Kasım'dır.¹⁰⁷

Sonuç

Salgının başlangıcıyla, Rio'daki Kurtarıcı İsa heykeline aydınlatma ile doktor kıyafeti giydirilmesi gibi (22 nolu şekil), Hristiyanlığın esasen bir insan şeklinde hülul eden Tanrı anlayışı ve bu sözde Tanrı'nın yeryüzünde gösterdiği tıbbi mucizeler açısından bakıldığında pek de absürt sayılmayacak bir fenomen olmakla birlikte

⁹⁸ Catholic Diocese of Raleigh, "Pandemic casts spotlight on a nearly forgotten martyr: St. Corona".

⁹⁹ Taub, "Is Saint Corona A Guardian Against Epidemics?".

¹⁰⁰ Gemeinde St. Corona am Wechsel, "Pfarrkirche St. Corona" (Erişim 24 Ocak 2022).

¹⁰¹ Gemeinde St. Corona am Wechsel, "Pfarrkirche St. Corona".

¹⁰² Ballam, "Saint Corona: Martyr of the Moment".

¹⁰³ Just, "Die heilige Corona - Gebieterin böser Geister".

¹⁰⁴ Wells'ten aktaran Holmes, "Corona: The Saint That Went Viral".

¹⁰⁵ Nehra, "Who was Saint Corona and why are people asking for her help?".

¹⁰⁶ Lövenich'ten aktaran DW, "Was St. Corona the patron saint of pandemics?".

¹⁰⁷ Ökumenisches Heiligenlexikon, "Corona".

ilginç olarak nitelenebilecek durumlarla karşılaşmıştır.¹⁰⁸ Aslında hemen o günlerde aynı anda, yine Hristiyan Batı âleminde daha ilginç bir gelişmenin tohumları serpilirdi. İnsan hayatının neredeyse tüm rutinlerini etkisi altına alan koronavirüs salgını, dünya çapında sosyal, kültürel, siyasi, dinî vb. pek çok sahada kendini göstermiştir. Bu etkilerin bazı yönleri kısa vadede kendini hissettiren asıl sonuçların uzun vadede görüleceği aşikârdır. Doğudan batıya dünyanın birbirine en uzak-uzaklık kavramı, yaşadığımız ulaşım ve iletişim çağında aşınmış olsa da- coğrafyalarında salgının etkisiyle dinî sahada da bazı dikkat çekici gelişmeler yaşanmıştır. Hindistan'da Corona Devi, Corona Mata, CoronAsur ve Avrupa'da St. Corona, bizce bu gelişmelerin en dikkat çekici örnekleri arasındadır. Modern zamanda yaşanan dünya genelindeki bir salgınla birlikte din, dinî inanç ve pratiklerin geleceğinin nasıl olacağına dair tartışmalar sürüp giderken, salgına farklı dinlerin, geleneksel formları dâhilinde değerlendirilebilecek şekillerde tepki göstermesi, dinin ve inanç ve pratiklerinin ferdî ve sosyal ihtiyaçlar karşısındaki işlevini, uyum sağlama ve dönüşebilme kabiliyetini ortaya koymuştur. Hastalıklara karşı alınacak tıbbi tedbirlerle birlikte manevi yardım için çeşitli alternatiflerin de bulunması ve bunlara başvurulmasını teşvik etmesi, geleneksel dinlerin bilinen bir özelliğidir. Bu dinlerden bazıları bu manevi yardımın celbini soyut teşebbüsler ya da vasıtalarla sağlamaya çalışırken bazıları ise kendi teolojik yapısına uygun şekilde daha somut teşebbüsleri teşvik etmiştir. Konumuz bağlamında özellikle Hinduizm ve Hristiyanlık; Doğu ile Batı, Asya ile Avrupa, politeizm ve monoteizm kavramları çevresinde üzerinde çeşitli analizlerin yapılabileceği ve ikinci kategoride değerlendirilebilecek birer örnek ortaya koymuştur. Salgın, Hindistan'da görüldüğü gibi kendi adıyla yeni tanrıçalar doğururken bir taraftan da yeni aziz/e/ler ortaya çıkarmıştır denilebilir. Zira ele aldığımız St. Corona her ne kadar 1800 sene öncesi kadar eski bir tarihte yaşadığı rivayet edilen bir azize ise de sırf salgına sebep olan virüsle adaş olması dolayısıyla geçmişten farklı olarak birdenbire salgınlardan koruyucu, dünyayı salgının sebep olacağı ekonomik buhrandan kurtaracak adeta yeni bir azize olarak zuhur etmiştir. St. Corona örneği, genel olarak dinin salgın sırasında ve sonrasındaki pozisyonu, mensubu olduğu din özelinde ise azizler kültü açısından son derece faydalı bir güncel örnek olarak karşımızdadır. Eski bir külte konu olan dinî bir figürün zamanın ihtiyaçlarına göre adeta kılık değiştirerek birden bire yeniden gündeme getirilmesi ve kendisine yeni anlam ve işlevler yüklenip hızla yayılması, ona bu anlamları yükleyebilecek teolojik, geleneksel ve folklorik zemin ve din mensuplarıyla birlikte, çağımızın sosyal medya ve dijital basın gibi, dünyanın tam da salgın tedbirleri gereği karantina zorunluluğu ile yüzleştiği sırada, iletişim açısından önemini bir kez daha ortaya koymuş hızlı haberleşme araçlarına da çok şey borçludur. Son olarak şunu belirtmek gerekir ki, St. Corona, koronavirüs salgınının ilk yılının ardından ilk cazibesini yitirmiş, nasıl hızla 'viral' hale geldiyse, aynı hızla neredeyse demode olmuştur. Bu akıbet, modern zamanların akışkanlığı ve kararsızlığı kadar, denilebilir ki belki de, on altı yaşında dünyadaki ömrünü tamamlamış 1800 yıllık ihtiyar azizenin salgın için yapabileceği pek de bir şeyin olamayacağını müşahade edilmesi sebep olmuştur.

¹⁰⁸ R. Picheta, "Rio's Christ the Redeemer statue lit up as a doctor, in tribute to healthcare workers fighting coronavirus" (Erişim 24 Ocak 2022).

Yahut Azize/St. Corona belki de sadece koronavirüsün ilk varyantına iyi geliyordu. Oysa Delta ve Delta Plus'tan sonra şimdi, Omicron kendini göstermektedir. Öyleyse şimdi yapılması gereken, eski bir azizler defterinden Delta, Omicron veya Delmicron adlı bir aziz/e bulmak olmasın?

Şekiller

Şekil 1. Corona Mata

Hindistan/Uttar Pradeş Eyaleti'nden yeşil maskeli Corona Mata (Corona Tanrıçası) ve Corona Mata önünde tapınan bir dindar (REUTERS, "Indian village prays to 'goddess corona' to rid them of the virus" Erişim 24 Ocak 2022).

Şekil 2. Corona Devi

Kamatchipuri Adhinam tapınağında 'Corona Devi' önünde dua eden Hintli rahipler. Hindistan/Tamil Nadu Eyaleti (ALJAZEERA, "Corona Devi": Indian priests pray for mercy from COVID 'goddess").

Şekil 3. Koronavirüsün Termokol Replikası Önünde Tapınan Bir Hintli

INDIA TODAY, "Man conducts daily pujas for 'Corona Devi' in Kerala".

Şekil 4. CoronAsur

Hindistan/Mumbai'de Holi festivalinde yakılan CoronAsur maketi (ANI'den aktaran Rashmi Shetty, "Coronasur: A Double-layered Iconoclasm").

Şekil 5. Koronavirüs Mardini

GALLERIST, "Maa Bharati On Coronavirus".

Şekil 6. Koronavirüs Taçlı St. Corona

SLATE, "Is St. Corona Really the Patron Saint of Plagues?" (Erişim 24 Ocak 2022).

Şekil 7. St. Corona Temalı Dua Kartları

CatholicShop, "St. Corona Pandemic Prayer Holy Cards - 100-Pack" (Erişim 24 Ocak 2022); Etsy, "Saint St Corona, now patron of pandemics - Eastern Orthodox Catholic laminated Holy Prayer card. Available in two versions".

Şekil 8. St. Corona Adak Mumu

Amazon, "Staci19 Saint Corona (Santa Corona) Devotional Candle" (Erişim 24 Ocak 2022).

Şekil 9. St. Corona Relikleri Sandukası

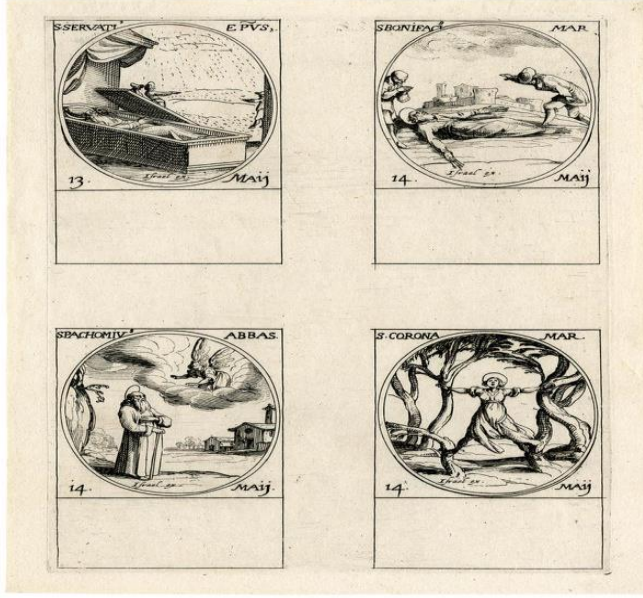
Aechen Katedrali'nde bulunan ve St. Corona'ya ait kalıntıları ihtiva ettiği iddia edilen sanduka (Valentina Di Liscia, "The True Significance of St. Corona, the Viral Saint", Erişim 24 Ocak 2022).

Şekil 10. Avusturya Sankt Corona am Wechsel'deki Tabela

Martina Wendelin, (Erişim 24 Ocak 2022).

Şekil 11. St. Corona'nın Şehitliği Sahnesinin De Yer Aldığı Bir Levha

St. Corona sağ alt köşede (The British Museum, "Les images de tous les saints et saintes de l'année", Erişim 24 Ocak 2022).

Şekil 12. St. Corona'nın Şehit Edilişini Konu Alan Oval Sahne

Palmiye ağaçları arasına bağlanan St. Corona'nın şehit ediliş günü olan 14 Mayıs ibaresinin eklendiği, "Saint Corona, Martyr" başlıklı bir çizim (THE MET, Met Museum. "Ste. Couronne, martyre (St. Corona, Martyr), May 14th, from Les Images De Tous Les Saints et Saintes de L'Année (Images of All of the Saints and Religious Events of the Year)", Erişim 24 Ocak 2022).

Şekil 13. St. Corona'nın Gerdirilmiş Palmiye Ağaçları Arasına Asılışı

Moll, "Saint Corona, Saint Against Pandemics?".

Şekil 14. St. Victor ve St. Corona

St. Corona am Wechsel bölge kilisesindeki St. Victor ve St. Corona'yı yan yana gösteren bir fresk. St. Victor asker kıyafetleri içerisinde ve adı gibi muzaffer bir asker pozunda; St. Corona, sol elinde bir palmiye dalı tutuyor. Arkada ise palmiye ağaçları ve gökte iki taç taşıyan melekler seçiliyor. (Ökumenisches Heiligenlexikon, "Corona").

Şekil 15. Modern Bir St. Corona Heykeli

Susannah Montague'ye ait 'Saint Corona' isimli sürreal bir seramik heykel. Palmiye ağacı ve koronavirüs maskesi detayları özellikle dikkat çekici (modern eden gallery, "Saint Corona", Erişim 24 Ocak 2022).

Şekil 16. St. Victor'un Çilesi

St. Victor'un, infazından önce gözlerinin oyulmasının canlandırıldığı bir minyatür. Yan tarafta ise ayakta iki ağaç arasında denk gelecek bir hizada dikilen St. Corona (Wikipedia, "Illuminated miniature of the martyrdom of Saint Victor and Saint Corona, on a full leaf from a Book of Hours, France (Paris), ca. 1480", Erişim 24 Ocak 2022).

Şekil 17. Küpe ve Madalyonlar

St. Victor ve St. Corona temalı madalyon ile küpe ve St. Corona temalı, “St. Corona Bize Dua Et” ifadelerini taşıyan bir madalyon (PicturesonGold, “Saint Victor and Saint Corona Color Religious Medal ‘EXCLUSIVE’, ‘Pair of Saint Victor and Saint Corona Earrings’, ‘Saint Corona Religious Medal ‘EXCLUSIVE’”, Erişim 24 Ocak 2022).

Şekil 18. St. Victor ve St. Corona

Bir Roma askeri olan St. Victor, belinde kılıcı ile; Victor ile beraber şehit olan St. Corona ise elinde ‘şehitlik coronasını’ yani şehitlik tacını tutar vaziyette tasvir edilmiş. Palazzo Venazia Madanno’nun eseri, National Gallery of Denmark (Wikipedia, “Victor and Corona” Erişim 24 Ocak 2022).

Şekil 19. Avusturya-Macaristan “Koronaları”

Wikipedia, “Avusturya-Macaristan Kronu” (Erişim 24 Ocak 2022).

Şekil 20. St. Corona Heykelinin Keşfi

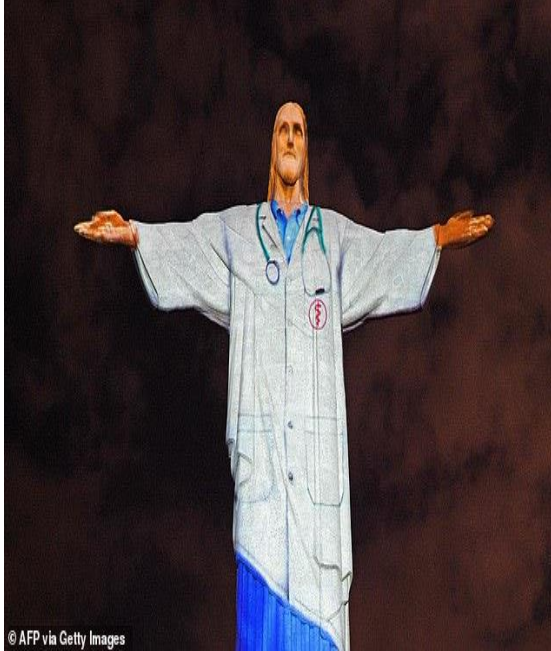
Ihlamur ağacı içerisinde St. Corona heykelinin keşfini canlandıran bir tablo (Ökumenisches Heiligenlexikon, “Corona”).

Şekil 21. St. Corona Heykeli

am Wechsel'deki kilisede bulunan, iki elinde kendisini şehit eden palmye ağaçlarını tutan, oduncuların koruyucu azizesi St. Corona (Ökumenisches Heiligenlexikon, "Corona").

Şekil 22. Doktor Kıyafet ve Teçhizatlı Kurtarıcı İsa

Amelia Wynne, "Heal the world: Rio's Christ the Redeemer statue is lit up as a doctor in tribute to healthcare workers fighting coronavirus across the globe" (Erişim 24 Ocak 2022).

Funding / Finansman: This article is published as one of the side outputs of the SDK-2021-572 doctoral project supported within the scope of Bursa Uludağ University BAP. / Bu makale, Bursa Uludağ Üniversitesi BAP kapsamında desteklenen SDK-2021-572 kodlu doktora projesinin yan çıktılarında biri olarak yayınlanmaktadır.

Conflicts of Interest / Çıkar Çatışması: The author declare no conflict of interest. / Yazar, herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

Kaynakça

- ACIBADEM. "Corona Virüsü (Koronavirüs) Nedir, Belirtileri Nelerdir?". Erişim 24 Ocak 2022. <https://www.acibadem.com.tr/koronavirus/koronavirus-corona-virusu-nedir-belirtileri/>
- Ak, Özlem. "Koronavirüs. Soğuk Algınlığından Ölümcül Salgına! Küresel Kâbus". *Bilim ve Teknik* 53/628 (Mart 2020), 12-27. Erişim 24 Ocak 2022. <https://bilimteknik.tubitak.gov.tr/pdf/2020-mart>
- Alamy "For 40 days the just made icon of St. Corona will be kept..." (26 Mart 2020). Erişim 24 Ocak 2022. <https://www.alamy.com/for-40-days-the-just-made-icon-of-st-corona-will-be-kept-for-consecration-on-the-altar-of-the-greek-orthodox-church-of-all-saints-at-ungererstrae-131-the-saint-nourishes-the-hope-for-help-in-the-raging-corona-pandemic-automated-translation-image351589474.html>
- ALJAZEERA. "'Corona Devi': Indian priests pray for mercy from COVID 'goddess'" (27 Mayıs 2021). Erişim 24 Ocak 2022. <https://www.aljazeera.com/news/2021/5/27/corona-devi-indian-priests-pray-for-mercy-from-covid-goddess>
- Amazon. "Staci19 Saint Corona (Santa Corona) Devotional Candle" (1 Haziran 2020). Erişim 24 Ocak 2022. <https://www.amazon.in/Staci19-Saint-Corona-Devotional-Candle/dp/B08BL15RSQ>
- Atmaca, Veli. "Eski Medeniyetlerde Günah-Hastalık İlişkisi veya Tanrı'nın Gazabı Meselesi". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 34 (2010), 99-121.
- Ballam, Simon. "Saint Corona: Martyr of the Moment". *METROPOLE* (12 Mart 2020). Erişim 24 Ocak 2022. <https://metropole.at/corona-the-saint/>
- Battal, Emine. "Yeni Dinî Hareketlerin Salgın Hastalıklar ve Tedavi Yöntemleri Karşısındaki Tutum ve Davranışları". *Oksident* 3/2 (Aralık 2021), 175-179. <https://doi.org/10.51490/oksidant.1016622>
- BBC NEWS TÜRKÇE. "Koronavirüsü reddeden Rus rahip, bir manastırı zorla ele geçirdi" (18 Haziran 2020). Erişim 24 Ocak 2022. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-53098231>
- Beatson, Elizabeth H. vd. "The St. Victor Altarpiece in Siena Cathedral: A Reconstruction". *The Art Bulletin* 68/4 (1986), 610-631.
- Borrelli, Antonio. "Santi Vittore e Corona Martiri. 14 maggio". *Santi Beati* (2019). Erişim 24 Ocak 2022. <http://www.santiebeati.it/dettaglio/92614>
- Byrine, Joseph P. - Jo N. Hays. *Epidemics and Pandemics: From Ancient Plagues to Modern-Day Threats*. California: Greenwood, 2021.
- Catholic Diocese of Raleigh. "Pandemic casts spotlight on a nearly forgotten martyr: St. Corona" (31 Mart 2020). Erişim 24 Ocak 2022. <https://dioceseofraleigh.org/news/pandemic-casts-spotlight-nearly-forgotten-martyr-st-corona>
- CatholicShop. "St. Corona Pandemic Prayer Holy Cards - 100-Pack". Erişim 24 Ocak 2022. <https://catholicshop.com/st.-corona-holy-cards-100-pack.html>
- Çapcıoğlu, İhsan – Kaya, Emine. *Pandemi Döneminde Türkiye'de Dini Hayat: Din Görevlileri Örneğinde Din Hizmetlerine Genel Bir Bakış*. Ankara: Diyanet-Sen, 2021.
- Demirci, Kürşat. "Ortodoksluk". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 33/409-414, 2007.

- Erişim 24 Ocak 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/ortodoksluk>
- Dillinger, Johannes. *Magical Treasure Hunting in Europe and North America. A History*. Hampshire: Palgrave Macmillan, 2012.
- Dillinger, Johannes. "The Good Magicians: Treasure Hunting in Early Modern Germany". *Everyday Magic in Early Modern Europe*. ed. Kathryn A. Edwards. 105-126. New York: Routledge, 2016.
- DWC, Diocese of Wheeling-Charleston. "All Saints Parish Unveils St. Corona Icon" (7 Ocak 2021). Erişim 24 Ocak 2022. <https://dwc.org/all-saints-parish-unveils-st-corona-icon/>
- DW. "Was St. Corona the patron saint of pandemics?" (13 Mayıs 2020). Erişim 14 Ocak 2022. <https://www.dw.com/en/was-st-corona-the-patron-saint-of-epidemics/a-53424801>
- Ercan, Yavuz. "Korona Cahillikleri". *İlkadım Dergisi*. Erişim 14 Ocak 2022. <https://ilkadimdergisi.net/arsiv/yazi/imbik-korona-cahillikleri-3189>
- Etsy. "Saint St Corona, now patron of pandemics - Eastern Orthodox Catholic laminated Holy Prayer card. Available in two versions". Erişim 24 Ocak 2022. https://www.etsy.com/listing/785651040/saint-st-corona-now-patron-of-pandemics?click_key=87b84774f96c088394d830698795d4838b0423bf%3A785651040&click_sum=fd73e672&ga_order=most_relevant&ga_search_type=all&ga_view_type=gallery&ga_search_query=saint+corona&ref=sr_gallery-1-6&organic_search_click=1
- euronews. "Covid-19: Fransa'da yüzlerce kişi kilise ayinlerinin başlaması için gösteri düzenledi" (15 Kasım 2020). Erişim 24 Ocak 2022. <https://tr.euronews.com/2020/11/15/covid-19-fransa-da-yuzlerce-kisi-kilise-ayinlerinin-baslamas-icin-gosteri-duzenledi>
- euronews. "İsrail: Covid-19 kısıtlamalarını protesto eden Ortodoks Yahudiler polisle çatıştı" (10 Şubat 2021). Erişim 24 Ocak 2022. <https://tr.euronews.com/2021/02/10/israil-covid-19-k-s-tlamalar-n-protesto-eden-ortodoks-yahudiler-polisle-cat-st>
- euronews. "Katolikler kiliseleri kapatan hükümeti protesto etti" (29 Kasım 2020). Erişim 24 Ocak 2022. <https://tr.euronews.com/2020/11/29/fransa-da-dan-stay-covid-19-onlemlerine-itaraz-eden-kiliseleri-hakl-buldu>
- Facebook. "Heilige Corona – Gebetskette / St. Corona Prayer Chain". Erişim 24 Ocak 2022. <https://www.facebook.com/groups/1292779407598294>
- GALLERIST. "Maa Bharati On Coronavirus". Erişim 24 Ocak 2022. <https://www.gallerist.in/figurative-paintings/maa-bharati-on-coronavirus>
- Gemeinde St. Corona am Wechsel. "Pfarrkirche St. Corona". Erişim 24 Ocak 2022. http://www.st-corona-wechsel.gv.at/Pfarrkirche_St_Corona_3
- Gemeinde St. Corona am Wechsel. "Wallfahrtskirche St. Corona am Wechsel". Erişim 24 Ocak 2022. http://www.st-corona-wechsel.gv.at/Wallfahrtskirche_St_Corona_am_Wechsel
- Ghatak, Progya. "The Sitala Saga: a Case of Cultural Integration in the Folk Tradition of West Bengal". *Rupkatha Journal on Interdisciplinary Studies in Humanities* V/2 (2013), 119-131.
- Greek Orthodox Archdiocese of America. "Saints and Feasts" (2020). Erişim 24 Ocak 2022. <https://www.goarch.org/chapel/saints?contentid=286>
- Harman, Ömer Faruk. "Aziz". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 4/332. İstanbul, 1991. Erişim 24 Ocak 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/aziz--hristiyanlik>
- Harper, Elizabeth. "Is St. Corona Really the Patron Saint of Plagues?" *SLATE* (23 Mart 2020). Erişim 24 Ocak 2022. <https://slate.com/human-interest/2020/03/saint-corona-patron-saint-of-plagues.html>
- Harrold, Jillian. *Saintly Doctors: The Early Iconography of SS. Cosmas and Damian in Italy*. Coventry: University of Warwick, Doktora Tezi, 2007.
- Hays, Jo N. *Epidemics and Pandemics: Their Impacts on Human History*. California: ABC CLIO, 2005.
- Hıdır, Özcan. "COVID-19 Süreci-Sonrası: Teolojik ve Teo-Politik Gelişmeler". *Küresel Salgının*

- Anatomisi İnsan ve Toplumun Geleceği*. ed. M. Şeker - A. Özer. 771-792. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi, ts.
- Hıdır, Özcan. "Kovid-19 teo-politiği: Evanjelicler ve Ultra-Ortodoks Yahudiler". *AA Anadolu Ajansı* (2020). <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/kovid-19-teo-politigi-evanjelicler-ve-ultra-ortodoks-yahudiler/1805863>
- Holmes, Daniel J. "Corona: The Saint That Went Viral". *Rhode Island Catholic* (24 Nisan 2020). Erişim 24 Ocak 2022. <https://thericatholic.com/stories/corona-the-saint-that-went-viral,11605>
- İmil, Muhittin. "Kutsal Dünyanın Virüsle İmtihani: Post-Pandemik Dönem ve Din". *Dini Araştırmalar* 23/57 (15 Haziran 2020), 65-94.
- INDIA TODAY. "Corona Mata' temple built in UP village, demolished after five days" (13 Haziran 2021). Erişim 24 Ocak 2022. <https://www.indiatoday.in/cities/story/corona-mata-temple-up-pratapgarh-village-demolished-1814177-2021-06-13>
- INDIA TODAY. "Man conducts daily pujas for 'Corona Devi' in Kerala" (14 Haziran 2020). Erişim 24 Ocak 2022. <https://www.indiatoday.in/india/story/man-conducts-daily-pujas-for-corona-devi-in-kerala-1688867-2020-06-14>
- INDIA TODAY. "This Tamil Nadu Temple Got A Corona Devi Idol To Protect People From Covid". *Youtube* (Yayın Tarihi 20 Mayıs 2021). Erişim 24 Ocak 2022. <https://www.youtube.com/watch?v=JluY2GHIMpY>
- Joy of Heaven. "Prayer to St. Corona in time of epidemic / Feast Day: May 14". *Youtube* (Yayın Tarihi 14 Mayıs 2021). Erişim 24 Ocak 2022. <https://www.youtube.com/watch?v=gysYEm3T1bM>
- Just, Barbara. "Die heilige Corona - Gebieterin böser Geister". *kath.ch* (6 Mart 2020). Erişim 14 Ocak 2022. <https://www.kath.ch/newsd/die-heilige-corona-gebieterin-boeser-geister/>
- Kabağaç, Sina, Erdal Alover. *Latince Türkçe Sözlük*. İstanbul: Sosyal Yayınlar, 1995.
- kath, Katholische Nachrichten. "Heilige Corona - Die Patronin gegen Seuchen!" (11 Mart 2020). Erişim 24 Ocak 2022. <https://www.kath.net/news/70943>
- @KatholikenNet. "BREAKING NEWS! Die Heilige #Corona - Die Patronin gegen Seuchen!" (11 Mart 2020, 13:30). *Twitter*. Erişim 24 Ocak 2022. <https://twitter.com/KatholikenNet/status/1237687322788999173>
- Kutsal Kitap (Tevrat, Zebur, İncil). Korea: Korean Bible Society, 2013.
- Limos, Mario Alvaro. "As Ironic as It Sounds, St. Corona is the Patron Saint of Pandemics. No, the virus was not named after her". *Esquire* (18 Mart 2020). Erişim 24 Ocak 2022. <https://www.esquiremag.ph/long-reads/features/saint-corona-patron-of-pandemics-a00293-20200318>
- Liscia, Valentina Di. "The True Significance of St. Corona, the Viral Saint". *HYPERALLERGIC* (26 Mart 2020). Erişim 24 Ocak 2022. <https://hyperallergic.com/549630/saint-corona/Mamytov,Abdimuhamet>
- Rus Ortodoks Kilisesi'nde Azizlik. Ankara: Berikan, 2013.
- Meriç, Cemil. *Kırk Ambar*. İstanbul: İletişim, 2017.
- Miller, Emily McFarlan. "Is St. Corona the patron saint of pandemics?" *NATIONAL CATHOLIC REPORTER* (23 Mart 2020). Erişim 24 Ocak 2022. <https://www.nconline.org/news/coronavirus/st-corona-patron-saint-pandemics-modern-edden-gallery>
- modern eden gallery. "Saint Corona" (2020). Erişim 24 Ocak 2022. https://www.moderneden.com/products/saint-corona?_pos=1&_sid=be57eeaf9&_ss=r
- Moll, Friedrich. "Saint Corona, Saint Against Pandemics?" *Urologichistory.Museum* (2020). Erişim 24 Ocak 2022. <https://www.urologichistory.museum/collections/the-scope-of-urology-newsletter/issue-1-spring-2020/saint-corona>
- Moll, Friedrich - Schwarzbürger, M. A. "St. Corona - eine Fürsprecherin gegen Seuchen? Eine Miscelle aus der Medizin- und Urologiegeschichte". *Geschichte der Urologie* 59 (2020), 585-594.

- More, Alison. "Sancta Corona, ora pro nobis". *University of St. Michael's College in The University of Toronto* (2020). Erişim 24 Ocak 2022. https://stmikes.utoronto.ca/news_topics/saint-corona
- Moss, Candida. "FACT CHECK: There is a St. Corona (d.170) but (1) she is not the patron saint of infectious diseases (look to St Edmund for that) (2) her name is from the vision she had of a crown & there are reasons to think she was invented (3) her remains are in Anzu, N.Italy". *Twitter* (20 Mart 2020, 19:14). Erişim 24 Ocak 2022. <https://twitter.com/candidamoss/status/1241035325339848704>
- Mróz, F. "The Impact of COVID 19 on Pilgrimages and Religious Tourism in Europe During the First Six Months of the Pandemic". *Journal of Religion and Health* 60 (2021), 625-645.
- Nehra, William. "Who was Saint Corona and why are people asking for her help?" *IAMEXPAT* (16 Mayıs 2020). Erişim 24 Ocak 2022. <https://www.iamexpat.nl/lifestyle/lifestyle-news/who-was-saint-corona-and-why-are-people-asking-her-help>
- Ökumenisches Heiligenlexikon. "Corona" (2021). Erişim 24 Ocak 2022. https://www.heiligenlexikon.de/BiographienC/Corona_Stephana.html
- Önal, Recep. "Pandemiye Dini Yaklaşımlar ve Tartışmalar". *Modernitenin Pandemik Hâlleri: maskeli, mesafeli ve kırılğan*. ed. Fahri Çakı. 413-436. Ankara: Nobel, 2020.
- Perciaccante, A. vd. "Which Saint to pray for fighting against a Covid infection? A short survey". *Ethics, Medicine and Public Health* 18 (2021), 1-4.
- Peterson, Larry. "Yes, there's actually a St. Corona! And her remains are in Northern Italy". *ALETEIA* (14 Mart 2020). Erişim 24 Ocak 2022. <https://aleteia.org/2020/03/14/yes-theres-actually-a-st-corona-and-shes-buried-in-the-middle-of-the-pandemic/>
- PH, CATHOLIC PILGRIMAGE. "It's true - There's a St Corona and she is the Patron Saint of Pandemics" (2020). Erişim 24 Ocak 2022. <https://www.catholicpilgrimageph.com/its-true-theres-a-st-corona-and-she-is-the-patron-saint-of-pandemics/>
- Picheta, R. "Rio's Christ the Redeemer statue lit up as a doctor, in tribute to healthcare workers fighting coronavirus". *CNN Travel* (13 Nisan 2020). Erişim 24 Ocak 2022. https://edition.cnn.com/travel/amp/christ-the-redeemer-doctor-easter-sunday-scliintl/index.html?_twitter_impression=true&fbclid=IwAR2jWexWHPp212Te98yJU31mjSJTct2wDmeGul721c-11B2Mjw_DuL_Xm4s
- Picturesongold. "Saint Victor and Saint Corona Color Religious Medal 'EXCLUSIVE', 'Pair of Saint Victor and Saint Corona Earrings', 'Saint Corona Religious Medal 'EXCLUSIVE'". Erişim 24 Ocak 2022. <https://www.picturesongold.com/searchresults.html?q=saint+corona>
- Polat, Kemal. *Katolik Hristiyanlık'ta Azizlik ve Azizler*. Ankara: Salkımsöğüt Yayınevi, 2020.
- Powerful Daily Prayers. "Powerful Prayer for Protection Against Coronavirus | Prayer to St Corona Against Pandemics". *Youtube* (Yayın Tarihi 17 Temmuz 2020). Erişim 24 Ocak 2022. <https://www.youtube.com/watch?v=S01873uCPXQ>
- Pray Unceasingly. "MIRACULOUS PRAYER TO ST. CORONA FOR PROTECTION AGAINST PLAGUE AND PANDEMICS - PRAY UNTIL THE END!" *Youtube* (Yayın Tarihi 26 Mart 2020). <https://www.youtube.com/watch?v=yzWDha0Spmo&t=334s>
- Rauer, Christine (ed.). *The Old English Martyrology. Edition, Translation and Commentary*. Cambridge: D. S. Brewer, 2013.
- REUTERS. "German cathedral dusts off relics of St. Corona, patron of epidemics" (25 Mart 2020). Erişim 24 Ocak 2022. <https://www.reuters.com/article/uk-health-coronavirus-germany-saint-idUKKBN21C2P4>
- REUTERS. "Indian village prays to 'goddess corona' to rid them of the virus" (12 Haziran 2021). Erişim 24 Ocak 2022. <https://www.reuters.com/world/india/indian-village-prays-goddess-corona-rid-them-virus-2021-06-12/>
- Saints, Catholic. "Prayer to Saint Corona - To End The Pandemic". *Youtube* (Yayın Tarihi 30 Mart 2020). Erişim 24 Ocak 2022. https://www.youtube.com/watch?v=xlmQPX7Y9d8&list=PL5_ax08Z6UX8Jqv7EsC

- GpcRhCu25pEUW
- Santivittoree. "Basilica Santuario dei Ss. Vittore e Corona". *Santivittoreecorona*. Erişim 24 Ocak 2022. <http://www.santivittoreecorona.it/>
- Scott, Robert A. *Miracle Cures: Saints, Pilgrimage, and the Healing Powers of Belief*. California: University of California Press, 2011.
- Shetty, Rashmi. "Coronasur: A Double-layered Iconoclasm". *Utrecht University* (24 Nisan 2020). Erişim 24 Ocak 2022. <https://religiousmatters.nl/coronasur-a-double-layered-iconoclasm/>
- Sputnik Türkiye. "Hindistan'da yüzlerce kadın Covid-19'a karşı dua etmek için tapınağa kadar sosyal me-safesiz ve maskesiz yürüdü" (05 Mayıs 2021). Erişim 24 Ocak 2022. <https://tr.sputniknews.com/20210505/hindistanda-yuzlerce-kadindan-kovid-19dan-kurtulmak-icin-tapinaga-sosyal-mesafe-ve-maskesiz-yuruyus-1044433529.html>
- Srinivas, Tulasi. "India's goddesses of contagion provide protection in the pandemic – just don't make them angry". *THE CONVERSATION* (15 Haziran 2020). Erişim 24 Ocak 2022. <https://theconversation.com/indias-goddesses-of-contagion-provide-protection-in-the-pandemic-just-dont-make-them-angry-139745>
- SSPX, Society of Saint Pius X. "There is a Saint Corona, And she is the Patron Saint against plague and epidemics" (14 Mart 2020). Erişim 24 Ocak 2022. <https://sspx.ca/en/news-events/news/there-saint-corona-and-she-patron-saint-against-plague-and-epidemics-56032>
- St. Francis of Assisi Catholic Church. "Prayer to St. Corona" (2020). Erişim 24 Ocak 2022. <https://stfrancishaskell.org/prayer-to-st-corona>
- St. George Orthodox Church of Boston. "Saint of Month – St. Corona of Damascus – November 24" (Nisan 2020). Erişim 24 Ocak 2022. <https://www.stgeorgeofboston.org/news/saints/archive/saints-2020/april-2020>
- Ştefan, Andrei-Alexandru. "The First Patron Saint of Medieval Braşov?". *Studia Universitatis Babeş-Bolyai. Historia* 58/1 (2013), 201-226.
- Taub, Matthew. "Is Saint Corona A Guardian Against Epidemics?". *Atlas Obscura* (31 Mart 2020). Erişim 24 Ocak 2022. <https://www.atlasobscura.com/articles/saint-corona-epidemics>
- The British Museum. "Les images de tous les saints et saintes de l'année". Erişim 24 Ocak 2022. https://www.britishmuseum.org/collection/object/P_1861-0713-556
- The IndianEXPRESS. "My own way of creating awareness': Man in Kerala worships 'Corona Devi'" (14 Haziran 2020). Erişim 24 Ocak 2022. <https://indianexpress.com/article/trending/trending-in-india/my-own-way-of-creating-awareness-man-in-kerala-worships-corona-devi-6458320/>
- The IndianEXPRESS. "UP villagers set up 'Corona Mata' temple to seek divine blessings to ward off Covid-19" (12 Haziran 2021). Erişim 24 Ocak 2022. <https://indianexpress.com/article/trending/trending-in-india/up-villagers-set-of-corona-mata-temple-hoping-goddess-will-protect-from-covid-7355686/>
- The IndianEXPRESS. "When fear leads to faith: The disease Gods of India" (22 Haziran 2020). Erişim 24 Ocak 2022. <https://indianexpress.com/article/research/when-fear-leads-to-faith-the-disease-gods-of-india-6470376/>
- THE MET, Met Museum. "Ste. Couronne, martyre (St. Corona, Martyr), May 14th, from Les Images De Tous Les Saints et Saintes de L'Année (Images of All of the Saints and Religious Events of the Year)". Erişim 24 Ocak 2022. <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/419694>
- THE TIMES OF INDIA. "UP: 'Corona Mata' temple razed by authorities" (13 Mayıs 2021). Erişim 24 Ocak 2022. <https://timesofindia.indiatimes.com/videos/toi-original/up-corona-mata-temple-razed-by-authorities/videoshow/83480317.cms>
- "There Is A SAINT CORONA, And She Is the Patron Saint Against EPIDEMICS". *GLORIA TV* (Yayın Tarihi 11 Mart 2020). Erişim 24 Ocak 2022.

- TRT HABER. "İran'da türbelerin kapatılması protesto edildi" (17 Mart 2020). Erişim 24 Ocak 2022. <https://www.trthaber.com/haber/dunya/iranda-turbelerin-kapatilmasi-protesto-edildi-467614.html>
- Uzun, Sema Nur. "Yahudilikte Salgın Hastalıklarla Mücadele ve Aşılınmaya Karşı Yaklaşımlar: Covid-19 Örneği". *Oksident* 3/2 (2021), 181-205. <https://doi.org/10.51490/oksidant.1019240>
- Wendelin, Martina. *Facebook* (31 Aralık 2021, 17:21). Erişim 24 Ocak 2022. <https://www.facebook.com/100055099096340/posts/461803285666304/>
- Wikipedia. "Victor and Corona". Erişim 24 Ocak 2022. https://en.wikipedia.org/wiki/Victor_and_Corona
- Wikipedia. "Avusturya-Macaristan Kronu". Erişim 24 Ocak 2022. https://tr.wikipedia.org/wiki/Avusturya-Macaristan_kronu
- Wikipedia. "Illuminated miniature of the martyrdom of Saint Victor and Saint Corona, on a full leaf from a Book of Hours, France (Paris), ca. 1480". Erişim 24 Ocak 2022. https://en.wikipedia.org/wiki/Victor_and_Corona#/media/File:SaintsVictor_and_Corona.JPG
- Wynne, Amelia. "Heal the world: Rio's Christ the Redeemer statue is lit up as a doctor in tribute to healthcare workers fighting coronavirus across the globe". *Dailymail* (13 Nisan 2020). Erişim 24 Ocak 2022. <https://www.dailymail.co.uk/news/article-8214575/Rios-Christ-Redeemer-statue-lit-doctor-tribute-healthcare-workers.html>
- XIII. Gregory. *The Roman Martyrology*. John Murphy Company & Publishers, 1916. <https://gloria.tv/post/Lk7WSGqUS6Dz292AELsUmP4mM?fbclid=IwAR1cwvf4FBIX66RB23bp9a9BbTc7QTs88tpajRtOPIIWzNoxjPKBwdQJoUQ>